

Grunnlag for innspill til jordbruksforhandlingene 2022

Studie- og høringsmateriell
til bruk i lokale bondelag

Forord

Her kommer studieheftet til jordbruksoppgjøret i 2022. Jeg håper du, og ditt lokallag benytter sjansen til å gi oss innspill.

Vi har fått en ny rødgrønn regjering med en offensiv regjeringserklæring på landbrukets vegne. Ikke minst er jeg glad for at bønder og Bondelaget har blitt hørt når det kommer til å tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper i samfunnet. Gjennom budsjettbehandlingen før jul ble det vedtatt at Regjering skal legge fram en forpliktende og tidfesta plan for å tette inntektsgapet i løpet av 2022. Jeg forventer at jobben med å tette inntektsgapet starter allerede i vårens jordbruksoppgjør.

– Når stortingsflertallet går for et nytt inntektsmål er det en anerkjennelse av situasjonen som bonden står i nå, og ikke minst en klar beskjed om en satsing på norsk matproduksjon.

Bjørn Gimming, leder Norges Bondelag

Næringa har store utfordringer når det gjelder kostnadsvekst. Rekordhøye energipriser er krevende for landbruket og får store ringvirkninger. Strømprisene og gjødselprisene har fått stor oppmerksomhet, men for bonden er det også høyere kostnader på andre innsatsfaktorer som maskiner, trematerialer, frakt og importerte råvarer. Vi skal samtidig gjennomføre nødvendige klimatiltak i jordbruket for å redusere klimautslipp og øke karbonopptaket i jorda.

I år har Norges Bondelag markert 125 års jubileum. Tidligere leder Bjørn Iversen har skrevet en jubileumsprolog der han omtaler lokallaga i organisasjonen vår som «... nervesystemet, med følere i både huden og magen». Nå er tida inne for dere i nervesystemet å sende innspillene inn til forhandlingsutvalget vårt.

Denne vinteren har jeg i tillegg et ønske til hvert lokallag. Bruk lokalavis og sosiale medier til å synliggjøre hva deres lokallag spiller inn til årets jordbruksoppgjør. Denne våren blir det viktigere enn noen gang å vise stort engasjement fra grasrota i hele landet og inn på Stortinget og Regjeringskontora i forkant av årets jordbruksoppgjør.

Lykke til med årets studieopplegg!

Hilsen fra Sigrid Hjørnegård

Generalsekretær

1 Innhold

Forord.....	1
Del 1 av studieheftet	3
1 Jordbruksoppgjør - Inntekt og inntektsutvikling	3
2 Hovedprioriteringer i fordeling	10
3 Markedsbalanse og regulering	17
4 Avlingsskadeordningen	19
5 Klimaarbeidet i landbruket.....	20
6 Økologisk produksjon	23
7 Strategi fram mot forhandlingene og aksjonsberedskap.....	23
Del 2 av studieheftet- ulike produksjoner	27
8 Ku- og geitemelk.....	27
9 Storfekjøtt.....	29
10 Sau og lam	30
11 Svinekjøtt.....	32
12 Egg og fjørfekjøtt	33
13 Korn og kraftfôr	36
14 Grønnsaker, frukt, bær og potet	39

Ledertrioen og forhandlingsutvalget i Norges Bondelag. Fra venstre: Bodhild Fjelltveit, Bjørn Gimming og Egil Hoen

Del 1 av studieheftet

1 Jordbruksoppgjør - Inntekt og inntektsutvikling

Se også *Opplæringsheftet kapittel 3 om Jordbruksforhandlingene, ramme og finansiering.*

Den 13. september ga folket en tydelig beskjed: Vi vil ha forandring! Etter 8 år ble Erna Solberg erstattet med Jonas Gahr Støre i statsministerstolen. Støre-regjeringen er imidlertid en mindretallsregjering, og trenger støtte fra andre partier på Stortinget. Får de ikke støtte fra SV som de fikk ved Statsbudsjettet for 2022, må de vende seg mot sentrum eller høyresida. I landbrukspolitikken er det imidlertid grunn til å tro at AP, SP, SV, MDG og Rødt vil ha mye sammenfallende syn, og vil danne flertallet. I mange saker om landbruk blir det i tillegg spennende å se hva KRF og V gjør. Uansett, med en mindretallsregjering ligger mer av makta i Stortinget.

Regjeringsplattformen ble snekret i Hurdal og har mange gode ambisjoner for landbruket, særlig på inntekt. Regjeringen vil måtte styre etter plattformen i jordbruksforhandlingene. Vi deler mange av ambisjonene til regjeringen, og vil derfor legge stor vekt på det de har sagt der i kommende jordbruksoppgjør. Vi kommer nærmere inn på konkrete formuleringer under flere av kapitlene i dette heftet.

Jonas Gahr Støre møtte Elisabeth Gjems, fylkesleder i Innlandet, i valgkampen

1.1 Inntektsmål og inntekt

Før jul i 2016 la Jon Georg Dale fram en Stortingsmelding om jordbruksproduksjonen (Innst. 251 S (2016–2017)). Ved behandlingen uttrykte en samlet næringskomite på Stortinget:

«Komiteen vil understreke at inntekt både er et mål og det viktigste virkemiddelet for å nå andre landbrukspolitiske mål. For å gi aktører i jordbruket forutsigbarhet og sikre rekruttering er det viktig at Stortinget formulerer et klart inntektsmål.

Komiteen legger til grunn at utøvere i jordbruket, som selvstendig næringsdrivende, skal ha muligheter til samme inntektsutvikling som andre i samfunnet. Inntektsmulighetene må være til stede innenfor en variert bruksstruktur for at norsk jordbruk skal kunne utnytte landets produksjonsmuligheter. For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, mener komiteen at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpasning og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen.»

Sammenligning av *inntektsnivå* med industriarbeideren ble lagt vekk av Stortinget i 1993, og en gikk over til å sammenligne *inntektsutvikling* med gjennomsnittslønsmottaker. Etter dette har det vært uenighet mellom vekslende regjeringer og Bondelaget om inntektsutviklingen skal måles i *kroner* eller *prosent*. Inntektsnivået i jordbruket ligger lavere enn gjennomsnittslønna i samfunnet generelt, og prosentvis inntektsutvikling på et lavt nivå gir få kroner i inntektsvekst. Fortolkningen av Stortingets nye inntektsmål ble testet ut ved jordbruksoppgjøret 2017. Solberg1-regjeringa la i tilbudet opp til lavere inntektsutvikling enn kronemessig-liket mellom bønder og lønsmottakere. Oppgjøret endte med brudd og kraftfulle aksjoner, men Stortinget vedtok et jordbruksoppgjør uten å legge til rette for redusert inntektsgap.

Stortingsflertallet vi har hatt de 8 siste årene har i realiteten tolket inntektsmålet, også presiseringen fra 2017, til at det er den prosentvise inntektsavstanden mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet som skal reduseres. Dette har gitt en svakere kronemessig inntektsutvikling for bønder enn lønsmottakere og større inntektsavstanden målt i kroner.

Misnøye med inntektene i jordbruket førte til brudd i jordbruksoppgjøret 2021 med Solbergregjeringen.

Det siste året har Norges Bondelag sammen med mange andre, blant annet #bondeopprør21, jobbet for å få politikerne til å komme med forpliktende løfter og ambisjoner om inntektsløft som kan øke bøndenes inntekter opp til gjennomsnittslønsmottakeren. **Dette har den nye regjeringa fulgt opp, og det åpner for nye og langt bedre muligheter i jordbruksforhandlingene.** I Støre-regjeringas politiske plattform vil de:

«Leggje fram ein forpliktande og tidfesta plan for å tette inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. Opptappinga skal skje i samarbeid med partane i jordbruksavtalen og baserast på nytt talgrunnlag.»

Regjeringa har løftet inntektsambisjonen fra å reduere inntektsgapet, til å tette inntektsgapet. Regjeringa og SV er enige om en budsjettavtale for 2022. Stortinget har vedtatt at de «... **ber regjeringen legge fram en forpliktende og tidfestet plan i løpet av 2022 for å tette inntektsgapet. Det skal tettes uavhengig av bruksstørrelse, produksjon og landsdel**». Når politikerne nå vil tette inntektsgapet, er det ikke lenger grunnlag for diskusjon om utviklingen skal måles i kroner eller prosent. Bønder, uavhengig av produksjon, bruksstørrelse og landsdel, skal opp på samme inntektsnivå som andre grupper i samfunnet!

Årsmøtet i Norges Bondelag juni 2021 stilte fem krav til den neste regjeringa for å øke inntektene til norsk landbruk:

1. Inntekt på nivå med andre
2. Økte investeringsmidler
3. Et bedret importvern
4. Matprodusenter må sikres sin rettmessige andel av verdikjeden for mat
5. Støtte til klimatiltak

1. Inntekt på nivå med andre

- Inntektsmuligheter og sosiale vilkår for bonden må komme opp på nivå med det øvrige samfunn. Rekruttering til bondeyrket må sikres gjennom bedre rammebetingelser.
- Gjennom jordbruksoppgjørene må det legges til rette for at jordbruket skal sikres en årlig kronemessig utvikling som ligger betydelig høyere enn lønnsutviklingen ellers i samfunnet for å komme opp på samme inntektsnivå.
- Etterslepet må fylles gjennom en forpliktende opptappingsplan for tetting av inntektsgapet i løpet av stortingsperioden.
- Inntektsmuligheter både på små og store gårdsbruk må bedres betydelig, slik at vi sikrer lønnsom produksjon over hele landet.
- For å løfte inntektene i flere produksjoner er det avgjørende å videreutvikle verktøykassa for markeds- og produksjonsregulering
- Bonden må kunne hente ut sin andel av produktivitetsveksten i bedre økonomi.
- Det felles tallgrunnlaget for jordbruksoppgjøret må fange opp de økonomiske forholdene knyttet til den aktive bonde.

1.2 Tette gap og opptappingsplan

Det nye tallgrunnlaget vil ikke være klart til årets jordbruksforhandlinger (se kapittel 1.7 om tallgrunnlag). Det er imidlertid et faktum at inntektsavstanden mellom jordbruket og andre grupper er så stor at årets jordbruksoppgjør må legge til rette for langt større inntektsøkning enn oppgjørene vi har lagt bak oss. Landbruks- og matminister Sandra Borch uttrykte på Bondelagskonferansen i oktober at selv om man ikke har det nye tallgrunnlaget klart, er ikke det til hinder for å starte inntektsløftet allerede til våren. **Isolert sett må regjeringas og Stortingsflertallets (Ap, Sp og SV) inntektsambisjon bety vesentlig høyere ramme, både i krav og tilbud enn de siste årene.**

1.3 Jobben for å auke inntekta og Prosjekt #Inntektsløft

Opptappingsplanen skal skje i samarbeid med partene i jordbruksoppgjøret. Norges Bondelag har derfor satt i gang et prosjekt #inntektsløft. Vi vil lage vårt forslag til opptappingsplan og løsninger for hvordan jordbruket skal komme opp på samme inntektsnivå som andre grupper i samfunnet. Nytt Stortingsflertall og ny regjering gir oss muligheter for et krafttak for å løfte inntekta til bonden. Vi vil minne politikerne på hva de har lovet oss, og vi skal fortelle dem hvordan de kan oppfylle løftene.

«– Det at det skal være en tidfestet og forpliktende plan og en opptapping, det er aldri brukt i en regjeringsplattform før. Det har aldri vært noe i nærheten engang. Dette er veldig tydelig og forpliktende»

Etter 8 år i forsvarsposisjon skal vi være offensive, og samtidig løsningsorienterte. Ett av delmålene i prosjekt #inntektsløft er kunnskapsbygging hos politikerne og i vår egen organisasjon. Vi vil blant annet se på hvilke grep som må gjøres med priser, tollvern og markedsbalansering, herunder produksjonsregulering. Det er medlemmene i Norges Bondelag som har det beste utgangspunktet for å vise vei og som «har skoa på».

Alle forslag med tanke på hva som skal til for å få en nødvendig og god opptappingsplan for landbruket mottas med takk. Det er medlemsdemokratiet vårt som beslutter hvilke tiltak Bondelaget skal jobbe for.

1.4 Kostnadsvekst og tilleggsforhandlinger

I høst ble det gjennomført tilleggsforhandlinger som resulterte i en delvis og foreløpig kompensasjon for stor prisvekst på gjødsel og byggevarer. Totalt 754 mill. kroner blir betalt ut gjennom økte satser for produksjonstilskudd i februar. Vi fikk ikke gjennomslag for kompensasjon for økte strømpriser, og i sluttprotokollen sier partene at de: *«vil vurdere særskilt hvor stor kostnadsveksten ble for gjødsel, bygningsmaterialer og elektrisk kraft i 2021/2022 og håndtere dette som en del av helheten, både på inntekts- og kostnads-siden, med utgangspunkt i et nytt fullstendig grunnlagsmateriale til forhandlingene i 2022.»*

Kostnadsveksten inngår alltid som en del av ramma i jordbruksforhandlingene, og skal dekkes inn. Kostnadsveksten i 2021 har vært formidabel. Budsjettnemnda prognoserte i fjor vår en kostnadsvekst på nærmere 1,2 mrd. kroner (3,7%). For energi vil kostnadsveksten bli vesentlig større enn prognosen. En samlet kostnadsvekst på nærmere 2 mrd. kroner i 2021, er ikke utenkelig. Dette vil utgjøre mer enn 50.000 kroner i gjennomsnitt for den enkelte bonde, og merkes på lommeboka. Det er foreløpig usikkert hvor stor kostnadsveksten endelig blir og hva som eventuelt kommer av kompenserende tiltak som også omfatter landbruket. Gjødselprisene øker nå betydelig mer enn det som ble lagt til grunn i tilleggsforhandlingene. Kostnadsveksten for gjødsel kan muligens bli enda

en halv mrd. kroner høyere. Denne merkostnaden vil slå inn på tallgrunnlaget fra budsjettnemnda for 2022, uavhengig av om kjøpet skjer før nyttår, fordi gjødsla skal brukes det året. I tillegg må partene prognosere kostnadsutviklingen for 2023. Renta forventes å stige, men for andre kostnadsfaktorer er usikkerheten nå svært stor. Fortsetter kostnadsveksten? Vil gjødselpriser og strømpriser falle tilbake til «normalen»? **Når kostnadsveksten er sterk og det i tillegg er kostnader for 3 år som skal kompenseres, vil inndekning av kostnader trekke ramma betydelig opp i vårens oppgjør sammenlignet med tidligere oppgjør.**

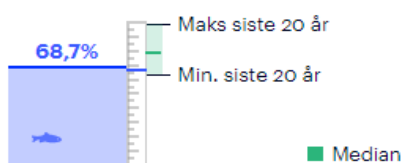
Strømprisene

Spotprisen nå: **2 kr**

Ekskl. mva. Kilde: Nord Pool

Fyllingsgrad i magasinene (Uke 47)

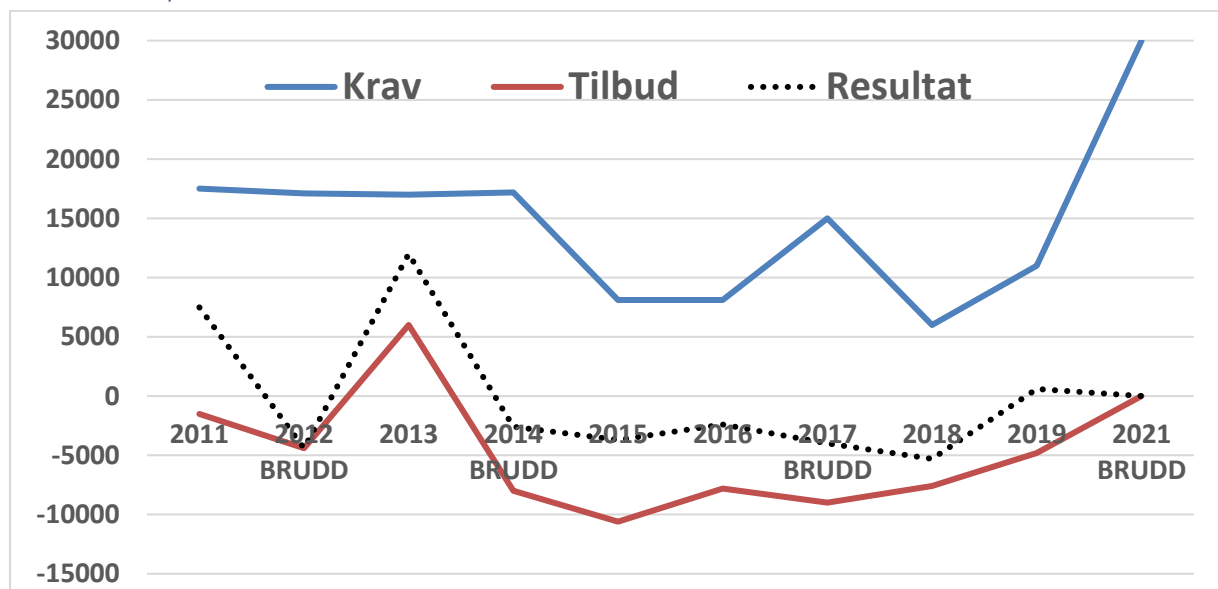

Sammenligner fyllingsgraden med tilsvarende uke for de siste 20 årene. Kilde: NVE

Illustrasjon fra Aftenposten og Yara

1.5 Hva bør kravet være?

Figur 1 Størrelse på krav, tilbud og resultat i jordbruksoppgjørene 2011-2021 målt i å redusere inntektsgap utover kronemessig lik. Kr/årsverk. (I 2020 var det forenklet oppgjør uten krav og tilbud)

Fire av jordbruksoppgjøra de siste ti åra har endt med brudd, der Bondelaget har gjennomført kraftige aksjoner. Aksjonene i 2012 ga uttelling i oppgjøret i 2013. I perioden 2013-2017 hadde vi mindretallsregjering. Stortinget gikk inn og plusset på tilbudet i bruddårene 2014 og 2017. Men bruddene så ikke ut til å ha hatt vesentlig effekt på Solbergregjeringen gjennom bedre tilbud året etter. Bare jordbruksoppgjøret 2013 og 2019 har lagt til rette for større inntektsvekst enn kronemessig lik utvikling. Bortsett fra tilbudet i 2021, har alle tilbudene fra forrige regjering vært lavere enn dette. I 2021 fikk regjeringen støtte i Stortinget, og tilbudet ble ikke endret ved Stortingsbehandlingen.

Landbruket er ei politisk næring, og Stortinget legger sterke føringer for våre økonomiske rammer. Det betyr ikke at politikerne skal diktere våre behov, men at vår jobb er å påvirke størrelsen på det politiske handlingsrommet basert på den økonomiske situasjonen i landbruket. Det har vi lyktes med. Svært mange av punktene i Hurdalserklæringen sammenfaller med kravet til ny regjering fra årsmøtet i Norges Bondelag (se kap 1.). Vi har altså fått et mye større politisk handlingsrom, som må utnyttes og testes ut i kommende jordbruksoppgjør. Det er alltid å ivareta medlemmenes interesser som er Bondelagets oppgave. Det som står fremst, er økt inntekt opp til samme nivå som gjennomsnittslønsmottaker. Det er resultatet som teller. Med i overkant av 40.000 årsverk i jordbruket, vil hver 10.000 kroner pr årsverk i inntektsvekst, øke ramma med i overkant av 400 mill. kroner. I fjor krevde Jordbruket 30.000 kroner pr årsverk i å redusere inntektsgap.

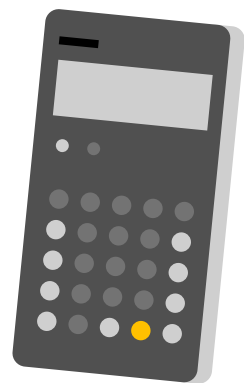
Blant de avgjørende spørsmålene til våren er hvordan utforme kravet og størrelsen på det. Hva er det strategisk riktige på kort og lang sikt med tanke på opptrappingsplanen i kommende oppgjør, brudd eller ikke brudd og hva betyr andre gjennomslag for disse vurderingene.

1.6 Finansiering av krav

Kravet må finansieres. Det er to hovedkilder for finansiering i jordbruksoppgjøret: Målpriser og budsjettoverføringer (tilskudd). Jordbruksoppgjøret setter målpriser kun for melk, korn, matpotet, epler og 10 grønnsaker. Det er ikke målpriser på kjøtt og egg. Målprisene utgjør derfor nå under 50 % av markedsinntektene til jordbruket. Prisøkninger på kjøtt, egg og mange grøntprodukter inngår derfor heller ikke som finansiering av inntektsramma.

Forventet prisvekst på kjøtt og egg og hva dette utgjør i mill. kroner må plusses på rammens størrelse når en sammenligner

jordbruksoppgjør bakover i tid. Antall årsverk som ramma skal deles på har blitt redusert og dette påvirker finansieringsbehovet. F.eks. er det 70 % færre årsverk i dag enn det var i 1976 – det første jordbruksoppgjøret etter Stortingets forrige opptrappingsvedtak.

1.7 Tallgrunnlag

Etter siste jordbruksoppgjør satte regjeringa ned et inntektsutvalg (Grytten-utvalget) som skal vurdere grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter i jordbruket med lønn for arbeidstakerne. Regjeringa har sagt at opptrappinga skal basere seg på nytt tallgrunnlag. Før vi har et nytt tallgrunnlag, kan vi ikke definere hvor stort inntektsgapet er. Nytt tallgrunnlag vil ikke bli klart til årets jordbruksoppgjør, da utvalget har frist til 1. juli 2022 med sin rapport.

Totalkalkylen brukes til å måle inntektsutviklingen i jordbruket. Stortinget har ved flere anledninger sagt at inntektsnivået som framkommer i Totalkalkylen ikke er egnet til å sammenligne med inntektsnivået for lønnsinntakere. Utvalget skal se om dagens resultatmål «Vederlag til arbeid og egenkapital», og måten det er beregnet på, er egnet til å sammenligne med inntektsnivå og inntektsutvikling for lønnsinntakere. I denne problemstillingen dukker spørsmålet om avkastning på egenkapital opp, og utarbeiding av et annet resultatmål.

Norges Bondelag har gitt innspill til utvalget. Der påpekte vi at regjeringen har forpliktet seg til en plan som tetter inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. For å tallfeste inntektsgapet vil politikerne være avhengig av et tallgrunnlag som viser et inntektsnivå for jordbruket som kan sammenlignes med inntektsnivået for gjennomsnittslønnsinntakeren. **Den viktigste oppgaven for utvalget blir å utrede et grunnlagsmateriale som kan brukes til inntektsnivåssammenligning.** Da kan en modifisert totalkalkyle uten normering av arbeid og kapital, men innarbeidet jord- og kvoteleiekostnader være et godt grunnlag.

Bønder må som andre selvstendig næringsdrivende sette både arbeid og kapital inn i gårdsdrifta for å hente ut en inntekt. Kapitalen vil være både lån og egenkapital. Resultatmålet «Vederlag til arbeid» viser overskuddet som er igjen til dekking av arbeidskrafta som er satt inn i gårdsdrifta og vil være mer sammenlignbart med inntekta til lønnsinntaker, enn «Vederlag til arbeid og egenkapital» som er brukt siden 1993. Det gjelder både om man vil sammenligne inntektsnivå eller inntektsutvikling. Når en skal regne ut vederlaget til arbeid, må det og beregnes en avkastning på egenkapitalen. Størrelsen på avkastningen må reflektere flere forhold, blant annet:

- Renteutvikling generelt og alternativverdi av annen plassering av egenkapitalen enn jordbruk
- Risiko ved å investere i jordbruket
- Lav alternativverdi på f.eks. husdyrbygg og næringsbygg generelt i deler av landet

Sammendrag

Tabell 1 viser hovedresultater fra totalkalkylens normaliserte regnskap.

Tabell 1 Resultater etter normalisert regnskap.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020*	2021**
Sum produksjonsinntekter Mill. kr.	32 307	33 596	33 676	34 001	33 968	35 804	37 595
Direkte tilskudd Mill. kr.	10 742	10 487	10 259	12 098	11 233	12 097	12 295
Sum inntekter inkl. tilsk. Mill. kr. (A)	43 049	44 083	43 934	46 099	45 598	47 900	49 890
Sum ikke-værende produksjonsmidler Mill. kr.	20 009	20 543	20 648	22 174	22 623	21 925	22 834
Sum kapitalkostnader Mill. kr.	7 713	8 043	8 337	8 652	9 005	9 202	9 587
Sum kostnader Mill. kr. (B)	27 722	28 586	28 985	30 826	31 628	31 127	32 421
Vederlag til arbeid og kapital Mill. kr. (A-B)	15 328	15 507	14 949	15 274	14 871	16 773	17 469
- Resterte på lånt kapital Mill. kr.	632	310	390	383	914	721	354
Vederlag til arb. og egenkap. Mill. kr. (A-B-C)	14 696	15 197	14 559	14 891	13 957	16 052	17 115
Arbeid årsværk	44 750	44 000	43 300	42 800	42 300	42 900	42 550
Vederlag til arbeid og egenkap. pr årsværk. Kr.	323 900	345 400	336 200	348 400	325 200	374 200	402 200
Endring pr årsværk, kr.	21 500	-9 200	12 200	-23 200	49 000	28 000	28 000
Endring pr årsværk, prosent	6,6	-2,7	3,6	-6,7	15,1	7,5	7,5
Endring pr årsværk, prosent	30 400	28 000	27 900	27 300	24 100	35 400	37 100
Ved. til arb. og egenkap. pr årsværk inkl. effekt av jordbruksoppgjør, kr.	354 300	373 400	364 100	375 700	349 300	409 600	439 300
Endring pr årsværk, kr.	19 100	-9 300	11 600	-26 400	60 300	29 700	29 700
Endring pr årsværk, prosent	5,4	-2,5	3,2	-7,0	17,3	7,3	7,3

* Foreløpig regnskap ** Budsjett

Blir en endret totalkalkyle egnet til å sammenligne inntektsnivået til bønder med andre grupper?

2 Hovedprioriteringer i fordeling

I slutten av mars møtes representantskapet i Norges Bondelag for å gi forhandlingsutvalget mandat for forhandlingene. Representantskapet består bl.a. av styret, alle fylkesledere, samvirkene og avlsorganisasjoner. Fylkeslederne bygger sine meninger og krav på fylkeslagets skriftlige innspill basert på svarene lokallagene har gitt på studieopplegget. Forhandlingsmandatet setter rammer for totalkravet og gir hovedprioriteringer. Normalt mener representantskapet noe om det er:

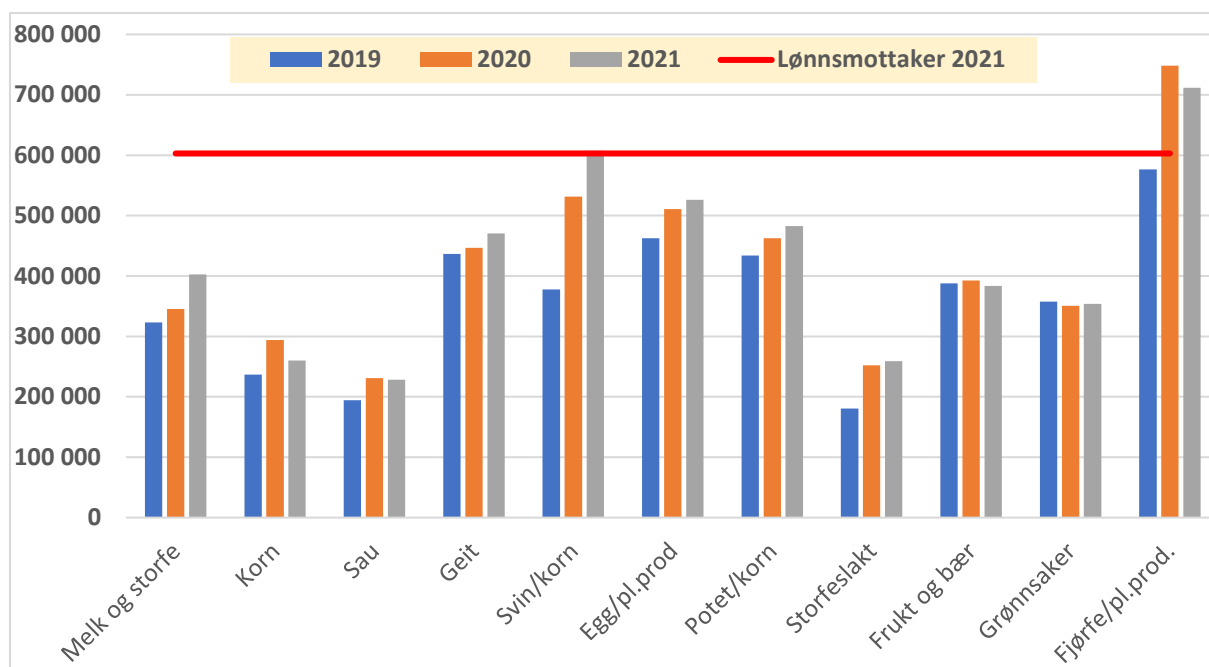
- Produksjoner som skal prioriteres?
- Geografiske områder som skal prioriteres?
- Spesielle bruksstørrelser som skal prioriteres?

Ved forrige jordbruksoppgjør ville representantskapet særlig å løfte fram produksjoner med lavest inntekt, og viste særskilt til ammeku/storfekjøtt, sau og korn. De mente at områder som mister produksjonsandeler og der industristrukturen står i fare grunnet lav voluminngang, måtte få fokus. Representantskapet sa ikke noe spesifikt om prioritering av bruksstørrelser, men de ba forhandlingsutvalget starte en prosess med mål om å innføre tak og trappetrinn i flere tilskuddsordninger.

2.1 Produksjoner

Til jordbruksforhandlingene bruker man referansebruk for å vurdere inntekten for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder. Referansebrukene er regnskapstall fra en rekke gårdsbruk over hele landet, framregnet med forventet utvikling i priser for produkter og innsatsfaktorer og tilskuddssatser.

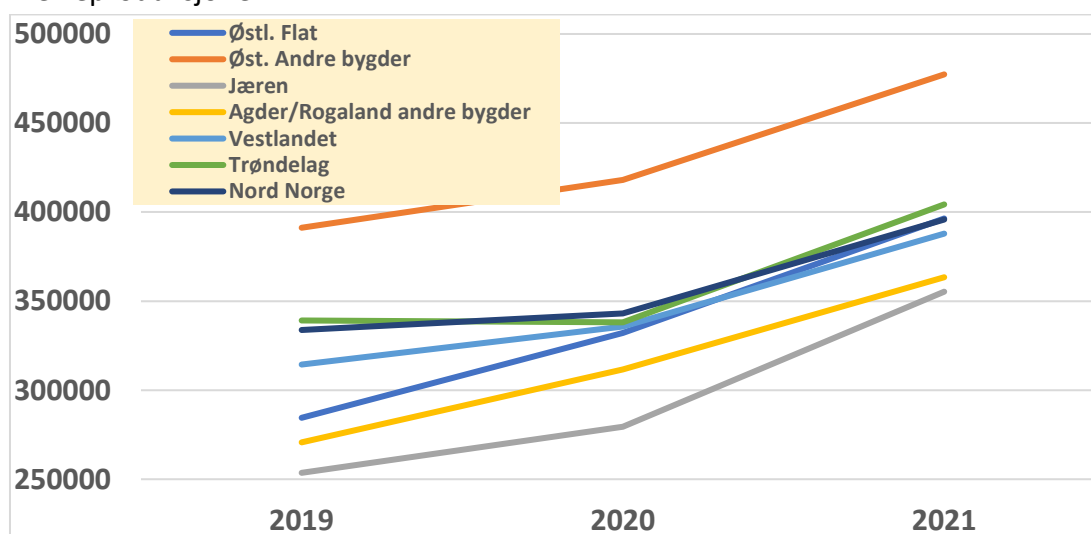

Figur 2 Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk for ulike produksjoner sammenlignet med gjennomsnittslønnsnettaker. Referansebruk. Landet.

Fortsatt vurderes markedsbalansen som relativt god for alle produksjoner. For produksjoner uten målpris, er det kun endringer i tilskudd som påvirker inntekten av jordbruksoppkjøret. For storfekjøtt, lam, svinekjøtt og egg fastsetter Nortura en planlagt engrospris. En sterk inntekstprioritering av disse produksjonene i jordbruksoppkjøret, avhenger av at Nortura løfter planlagt engrospris i tillegg til målrettet bruk av tilskudd mot disse produksjonene.

2.2 Områder

For geografiske områder har man best oversikt over variasjonen i vederlaget når det gjelder melkeproduksjonen.

Figur 3 Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk for melkebruk i ulike deler av landet. Referansebruksberegninger til fjorårets jordbruksoppkjøret

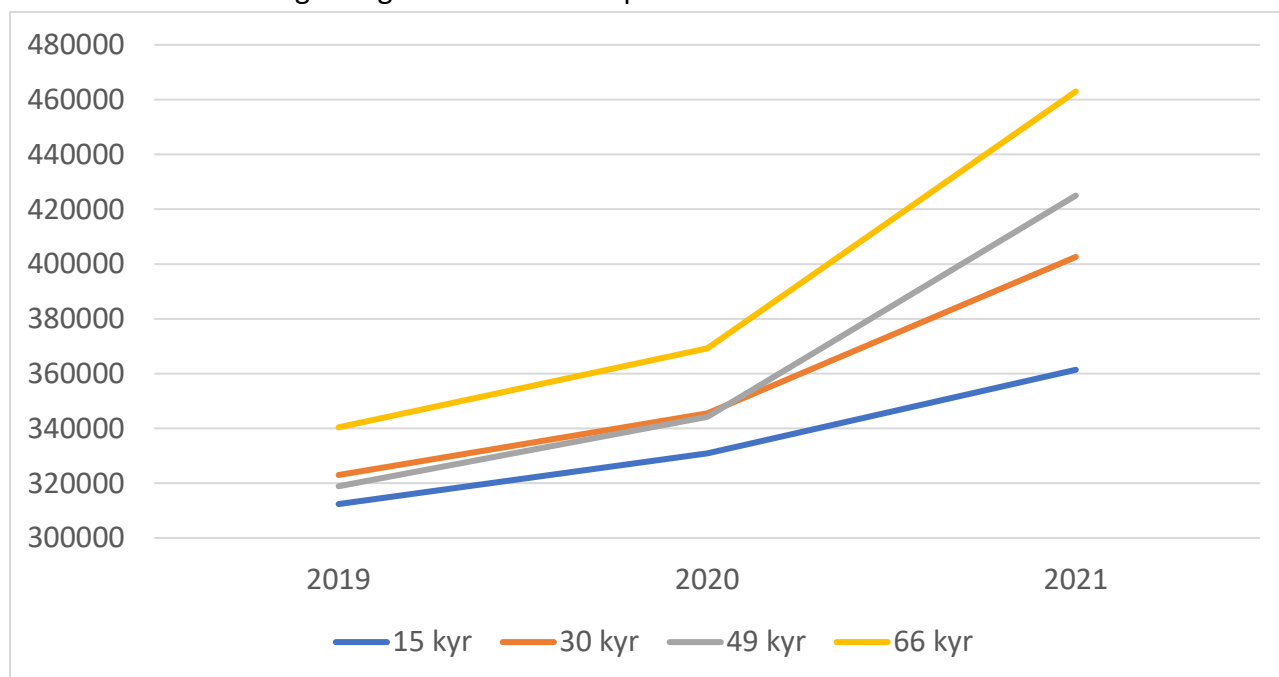
For de grovfôrbaserte produksjonene har man i flere jordbruksoppgjør økt tilskuddssatsene mest for de høyeste tilskuddssonene. Dette er bl.a. gjort av hensyn til klimatiske forhold og til kanaliseringspolitikken, for å stimulere til grovfôretende dyr i områder bare egnet for grasproduksjon, og kornproduksjon i områder egnet både for korn og gras (Østlandets flatbygder og rundt Trondheimsfjorden). Når bla melkeprisen har utviklet seg svakt, får områdene uten/lite sonetillegg svakere inntektsutvikling, f.eks. Jæren, som ligger lavest i figuren over.

2.3 Bruksstørrelse

Det er stordriftsfordeler i produksjonen av jordbruksvarer. Derfor har vi noen tilskuddsordninger som differensieres etter besetningsstørrelse. Det er:

- Driftstilskudd (maks tilskudd ved hhv 5 kyr, 27 geit og 40 ammekyr)
- Tilskudd til små og mellomstore melkebruk (maks tilskudd ved 23 kyr)
- Husdyrtilskudd (trappetrinn med lavere sats etter økende antall dyr). Tak på 530.000 kroner
- Avløsertilskudd ferie og fritid (tak ved 87.800 kroner)

Stordriftsfordeler er også begrunnelsen for tak på tilskudd.

Figur 4 Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital for ulike bruksstørrelser i melkeproduksjonen. 15 kyr=1,75 årsverk, 30 kyr=2 årsverk, 49 kyr=2,4 årsverk, 66 kyr=2,8 årsverk.

At inntektsutviklingen pr årsverk forventes å bli bedre for større melkebruk enn mindre, skyldes høyere melkepris i 2021 som følge av lavere omsetningsavgift (30 øre/l i 2020 ned til 8 øre/l i 2021) og økt etterbetaling (43 øre/l i 2020 opp til 76 øre/l i 2021). Effekten av prisøkning er størst for store bruk, fordi de produserer mer melk (og kjøtt) pr årsverk enn små (blant annet pga ulik teknologi og investeringstidspunkt). Referansebruket med 66 kyr

leverer 176.000 liter melk pr årsverk, mens referansebruket med 15 kyr leverer 56.000 liter melk pr årsverk. Det betyr også at dersom man øker målprisen mye for melk øker inntektene pr årsverk betydelig mer for store melkebruk enn små. Da må man øke tilskuddene differensiert etter bruksstørrelse og/eller senke tak for tilskudd, for å legge til rette for at små bruk får tilsvarende inntektsvekst som store bruk.

I Norges Bondelags næringspolitiske program for 2020-2024 står det at vi vil jobbe for rammebetingelser som gir framtidstro og utvikling hos små og mellomstore bruk for å hindre ytterligere bruksnedgang. Årsmøtet ønsket å starte en prosess med mål om å innføre tak og trappetrinnstilskudd i alle produksjoner. Regjeringsplattformen sier også at de vil innføre tak på tilskudd i all produksjon. Til fjorårets forhandlinger krevde jordbruket å innføre trappetrinn og/eller tak for antall dekar av ulike vekster pr foretak som kan få arealtilskudd og tak for antall dyr som er berettiga husdyrtilskudd.

2.4 Velferd

Velferdsordninger i form av avløsertjenester, økonomisk trygghet ved sykdom og mulighet for tidligpensjon, er svært viktig for mange. Det er viktig for å styrke rekrutteringa til landbruket. Bonden skal kunne ha ferie og fritid som andre grupper i samfunnet. Den nye regjeringen har formulert målsetninger som tyder på at den ønsker å styrke velferdsordningene, generelt for sjølstendig næringsdrivende, men også spesielt for landbruket. I Hurdalsplattformen står det blant annet at den vil videreutvikle velferdsordningene for jordbruket og legge fram en egen plan om dette.

Velferdsordningene utgjør 1,5 mrd. kr for 2022, eller ca 8,5 prosent av samla tilskudd over jordbruksavtalen. Både absolutt og relativt er disse ordningenes andel av jordbruksavtalens ramme redusert sammenlignet med foregående avtaleår.

Ordningene er:

- Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid
- Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel
- Tilskudd til sjukepengeordningen i jordbruket
- Tilskudd til landbruksvikarordningen
- Tidligpensjonsordningen for jordbrukere

Avløsning ved ferie og fritid ble prioritert høyt i jordbruksoppgjøret i 2018 og 2019. I 2020 ble satsene justert opp ca. 1 prosent mer enn forventet lønnsvekst. Samtidig ble tidligpensjonsordningen heva med drøye 5 prosent. I 2020 ble man også enige om å øke

antall dager en får tilskudd til ved kronisk syke barn til 30 dager pr foreldre pr år, evt. 60 dager for aleneforsørgere.

I 2021 var styrking av velferdsordningene en prioritert del av jordbrukets krav. At dette ikke ble imøtekommet av staten i tilbudet, var en medvirkende årsak til bruddet i forhandlingene. Med unntak for satsene for avløsning ved ferie og fritid som økte med 2,3 prosent, er ordningen videreført på samme nivå som før. Dette innebærer i realiteten en svekkelse av velferdsordningene, sett opp mot lønnsveksten for innleid arbeidskraft.

Vi registrerer en særskilt oppmerksomhet mot avløsning ved sykdom og vilkårene ved svangerskap, fødsel og pass av små barn. Styret i Norges Bondelag har derfor oppnevnt ei arbeidsgruppe som skal vurdere forbedringer i disse velferdsordningene, og hvordan man bedre kan nå ut med informasjon og kunnskap til bonden om disse ordningene. Arbeidsgruppa skal rapportere til styret i februar.

Forbedringer som er foreslått for sjukdomsavløsning er å øke maksimal dagsats, gi tilskudd til avløsning også når ektefelle/samboer/person med næringsinntekt fra foretaket er avløser og å se på hva det vil bety/koste å fjerne fradrag for lønn og ytelser/sjukepenger.

2.5 Investeringer

Etterspørselen etter investeringsmidler i jordbruket er svært stor, og midlene brukes stort sett opp første halvår. Fra 2034 er det krav om overgang fra bås fjøs til løsdrift for melke- og storfekjøttproduksjonen. Dette krever store investeringer. I 2020 gikk $\frac{3}{4}$ av investeringstilskuddene til gårdsbruk som driver med ku, sau eller geit.

Med bakgrunn i behovet og at løsdriftskravet er politisk bestemt, har Norges Bondelag flere ganger krevd at det må bevilges investeringsmidler utenfor ramma av jordbruksavtalen. Dette har ikke blitt imøtekommet før nå. I Statsbudsjettet for 2022 er det satt av 200 mill. kroner til investeringer i små og mellomstore melke- og storfebruk for å følge opp løsdriftskravet. Bondelaget har bedt om at midlene avsettes som «toppfinansiering» til små og mellomstore bruk som omfattes av løsdriftskravet og som søker om IBU-midler neste år. Totalt blir det satt av 879,5 mill. kroner til investeringer i 2022.

Noen av de viktigste føringene for bruken av investeringsmidlene som fastsettes i jordbruksoppgjøret er:

- Støtte til investeringsprosjekter som gir økt matproduksjon skal prioritere produksjoner med markedspotensial
- Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling til støtte. Innen melkeproduksjon er det et særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med 15-30 kyr, ikke minst på grunn av løsdriftskravet fra 2034. Det skal tas hensyn til nye krav til dyrevelferd.

- I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget på bruket
- For kornproduksjon skal tilskudd til tørke- og lageranlegg prioriteres.
- Prosjekter med energi- og klimaeffektive løsninger skal også prioriteres, og det gis ekstra tilskudd til prosjekter der man benytter tre som byggemateriale.

I de overordnet føringene for IBU-midlene, ligger de forskriftsfestede reglene. De sier blant annet at investeringsstøtten kan utgjøre maksimum 35 prosent av kostnadsrammen, avgrenset til 2 mill. kroner pr prosjekt. For Troms og Finnmark er det ikke avgrensning på tilskuddet. Forskriften fastsettes av departementet, men praksis har vært at endringer kommer som en følge av endringer i jordbruksoppgjøret.

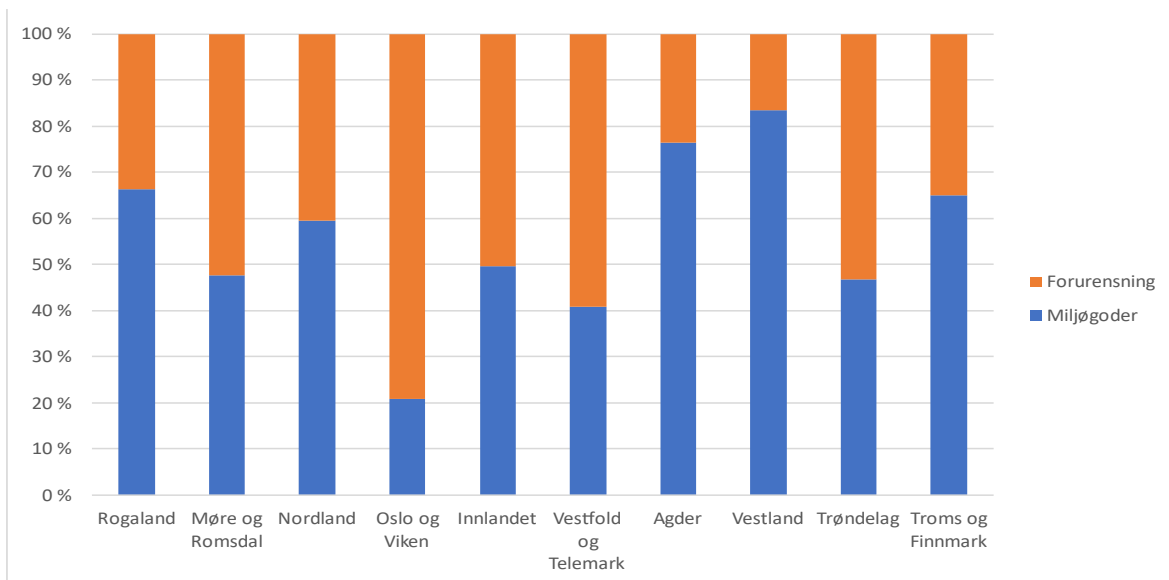
Både kronetaket og ønsket om å støtte fleste mulig investeringsprosjekt innenfor en begrenset tilskuddsramme, fører til at den gjennomsnittlige tilskuddsprosenten ligger godt under 35 prosent. For de fleste mellom 20 og 25 prosent, noen fylker også lavere. Innovasjon Norge har krav på seg til bare å gi såkalte «utløsende» tilskudd. Dvs. at tilskuddet skal være hverken større eller mindre enn det som må til for å realisere det konkrete investeringsprosjektet, med en beregnet, rimelig lønnsomhet.

Det ligger et generelt krav om lønnsomhet til de investeringene som kan få tilskudd. Kravet begrenser hvilke prosjekt som innvilges støtte. Et utbredt tiltak for å styrke lønnsomheten, er å øke produksjonen. For mange er det flere praktiske utfordringer med dette. Det er ca halvparten av mjølkebruka som fortsatt har båsfjøs. Mange av disse er små eller mellomstore bruk. Kvotemarkedet er stramt, og andre forhold ved drifta som f.eks arealgrunnlaget gjør at økt produksjon er lite aktuelt som alternativ for å bedre lønnsomheten i investeringsprosjektet.

Som en oppfølging av “Grøntrapporten 2020” oppretta partene i jordbruksoppgjøret et nasjonalt program for investeringer i grøntsektoren. Dette var øremerkede sentrale IBU-midler. For 2022 ble dette avviklet som følge av statens tilbud og brudd i jordbruksforhandlingene 2021. Støtte til frukt-, grønt og veksthusnæringa skal fremdeles være et tydelig prioritert område for investeringsvirkemidlene.

2.6 Regionalt miljøprogram

Bruken av fylkenes RMP-midler det enkelte året er et resultat av interesse og tilskuddssatser for det enkelte tiltaket og bondens gjennomføring av konkrete miljøtiltak, som følges opp av søknad om tilskudd. Det er betydelig forskjell mellom fylkene når det gjelder hvor stor andel av RMP-midlene som benyttes til tiltak under fellesbetegnelse miljøgoder og forurensning. De store utfordringene med avrenning og klimautslipp preger prioriteringen av RMP-ramma i mange fylker. I mange tilfeller kan det å føre til at satsene for avrennings- og/eller klimatiltak settes relativt høyt for å bidra til tiltaksgjennomføring på disse områdene. (F.eks. å så til med gras i dråger med mye erosjon på arealer hvor det dyrkes korn.) Fylkene må gjøre disponeringer innenfor tildelt ramme, og høye satser for noen tiltak eller tiltakstyper må balanseres med tilsvarende lavere satser for andre tiltak i fylkets regionale forskrift.

Figur 5 Fordeling av RMP midler i regionene fordelt på forurensning og miljøgoder i 2020

Tabellen under gir en sammenstilling av de miljøfaglige temaene og mål i nasjonalt miljøprogram. Tiltakene i RMP er knyttet til de 8 første miljøtemaene. RMP-tilskuddene er utformet slik at de både skal finansiere tiltak som skal ivareta miljøgoder, noe man vil ha mer av, og samtidig motvirke den aktiviteten som gir forurensning, som man vil ha mindre av.

Miljøtema	Mål i Nasjonalt miljøprogram
Kulturlandskap	Ta vare på og utvikle jordbrukets kulturlandskap
	Ta vare på variasjonen i jordbrukets verdifulle kulturlandskap
Biologisk mangfold	Ta vare på og skjøtte biologisk verdifulle arealer i jordbruket
	Bedre status for truede arter i jordbruket
	Øke bruk og vern av jordbrukets genetiske ressurser
Kulturminner og kulturmiljøer	Bedre tilstanden for kulturminner og kulturmiljø i jordbruket
Tilgjengelighet og friluftslivsverdier	Bedre allmennhetens tilgang til jordbrukslandskapet
Avrenning til vann	Ingen vannforekomster i jordbruksdominerte områder skal få dårligere tilstand
	Bedre tilstanden for de mest utsatte vannforekomstene i jordbruksdominerte områder
Plantevernmidler	Redusere helse og miljørisikoen ved bruk av plantevernmidler i jordbruket
Utslipp til luft	Redusere utslipp av ammoniakk fra jordbruket
	Redusere utslipp av klimagasser fra jordbruket
	Øke opptaket av karbon i jord
Økologisk jordbruk	Stimulere til økologisk produksjon i tråd med etterspørselen i markedet

2.6.1 Ny fordelingsnøkkel for RMP midlene

Foran jordbruksforhandlingene i 2021 la Landbruksdirektoratet fram et forslag til ny fordeling av RMP- midlene mellom fylkene. Denne ville føre til relativt store omfordeling av midler mellom fylkene og det ble stilt spørsmål ved måloppnåelsen. I dag er det derfor ingen modell for hvordan disse midlene skal fordeles, men ei arbeidsgruppe jobber videre med fordelingsmodellen og skal legge fram et beslutningsgrunnlag for jordbruksforhandlingene 2022. I alt utgjør RMP midlene nå over 550 millioner kroner over jordbruksavtalen. Det er et ønske om å innføre en fordelingsmodell på objektive kriterier. Valg av kriterier og vektning mellom disse har følgelig stor betydning. Modellen legges fram senest 1. mars, og vil sendes ut på en kort egen høring i fylkeslaga i Bondelaget for å få innspill før forhandlingene.

3 Markedsbalanse og -regulering

De nye flertallspartiene deler alle Bondelagets ambisjon om inntektsløft og økt sjølforsyningsgrad. For landbruket gir det muligheter for økt produksjon gjennom høyere norskandel i mat og fôr i alle produksjoner. Landbruk er en biologisk produksjon. Dette krever forutsigbarhet og produksjonstilpasning er ikke gjort over natta. Vi har i realiteten ett marked å produsere for, og det er innenlandsmarkedet. Både under- og overskudd i

innenlandsmarkedet er tapte markedsmuligheter for norsk landbruk. God markedsbalanse er avgjørende for gode inntekter.

Markedsbalansering krever verktøy både for markedsregulering og produksjonsregulering. Markedsregulering vil si å regulere produkter etter at det er produsert, f.eks. innfrysing. Markedsregulering er nødvendig for å håndtere svingninger i marked og produksjon. Produksjonsregulering er å hindre at et produkt blir produsert, fordi man vet at det ikke er behov for det. F.eks. kompensere produsenter for ikke å produsere. Markedsregulering er nødvendig for å håndtere svingninger i marked og produksjon. Mottakplikt og verktøyene for å balansere markedet skal redusere bondens risiko. Det er produsentene sjøl som finansierer reguleringstiltak gjennom omsetningsavgifta. De reguleringstiltaka som brukes må være treffsikre og effektive, og gi størst mulig virkning til lavest mulig pris.

Det er stor forskjell mellom de ulike produksjonene og derfor også stor forskjell på hvilke reguleringstiltak som vil virke. I tillegg til frivillig produksjonsregulering gjennom utkjøpsordninger og lignende, kan man innføre tvungen produksjonsregulering. Det betyr etableringshinder eller restriksjoner på produksjonsøkninger i en eller annen form. Per i dag er det kun melkekvote som er en tvungen regulering. For kraftfôrbasert produksjoner er det konsesjonsgrenser som fungerer som tak, men formålet med dette regelverket er ikke å regulere produksjonsomfanget, men spre produksjonen ut på flere enheter.

I en kraftig inntektsopptrapping øker risikoen for at den enkelte bonde øker produksjonen. Når flere gjør det samme, uten at etterspørselen øker, får man overproduksjon. Det erfarte man under inntektsopptrappingen på 70-tallet og var årsaken til at melkekvote ble innført i 1983.

Regjeringen har sagt de vil utrede sterkere virkemidler for markedsregulering. Dette tema kommer også Norges Bondelag til å jobbe med framover, jfr kap 1.3 om prosjekt Inntektsløft.

Markedsbalansering = markedsregulering + produksjonsregulering

- **Markedsregulering.** Varen er produsert.
 - Lagring. Eks fryse inn kjøtt på reguleringslagerVolummod. Begrensinger. Ribbetiltak
 - Annen anvendelse. Eks Mathvete.tifôrhvete. Egg til eggepulver. Poteter til fôr.
 - Annet marked. «Spesialmarkeder» (0 toll)
 - Destruksjon
 - 1 virkemiddel er borte: Eksport med eksportstøtte
 - **Produksjonsregulering.** Unngå å produsere varen
 - Frivillig eller tvungen
 - Tvungen: Virkemiddel: Kvote.
 - Frivillig: Gi en kompensasjon for å ikke produsere
-

Ulike produksjoner skiller seg for eksempel ved:

- Investeringskostnader ved oppstart/utvidelse. Det er for eksempel normalt sett billigere å starte opp med sau enn svin.
- Inntektsfordeling markedet/budsjett. Egg og fjørfe henter en vesentlig større del av inntektene i markedet enn for eksempel sau. Finansiering av for eksempel utkjøpsordninger over omsetningsavgifta innebærer at også tilskudds delen må kompenseres gjennom omsetningsavgifta, belasta alle produsenter.
- Ledetider og produksjon per dyr. Det er vanskeligere å justere produksjonen raskt opp og ned på storfe enn for eksempel på svin. Det vil si at tiltak for å ta ned produksjonen bruker lenger tid på å virke.
- Offentlige reguleringer som konsesjonsgrenser.
- Etterspørselssvingninger, både årlig variasjon og langsiktige trender. Målet er en langsiktig markedsbalanse. Å regulere et varig overskudd er dyrt og gir dårlig økonomi for produsentene.
- Konkurranseskraft overfor import (tollvern++). For enkelte varer kan økte priser for å stimulere til produksjon i stedet gi økt import dersom tollvernet ikke er solid.

4 Avlingssskadeordningen

Etter tørkesommeren 2018 kom det inn nær 15 000 søknader for klimaskade på avlinga og det ble utbetalt nær 2 milliarder kroner i erstatning. Avlingssskadeordningen, som nå heter tilskudd til produksjonssvikt, ble virkelig testa ut i praksis og man fant både fordeler og ulemper ved ordningen. Det er nedsatt ei arbeidsgruppe som skal vurdere dagens ordning og komme med forslag til eventuelle endringer. Arbeidet sluttføres ikke før i januar, og vil derfor bli sendt ut i etterkant av studieopplegget for innspill. Partene i jordbruksoppjøret vil avgjøre hvilke av endringsforslaga som skal prioriteres. Utfordringen med å utvide avlingssskadeordningen er at en større del av jordbruksavtalen vil gå til erstatningsutbetalinger framfor inntektsgivende ordninger og de årlige utbetalingene over ordningen vil øke.

Blant de største endringene Bondelaget har foreslått inn i arbeidet er følgende:

- Satsene for utbetaling av avlingskade bør til enhver tid være oppdaterte. Praksis er at satsene oppdateres ca hvert tredje år. Dette betyr at utbetalingen vil avhengig av blant annet hvilke år man får skade med tanke på hvor oppdaterte satsene er. Dette gjelder for alle produksjoner og vekstgrupper
- På grovfôr må det være muligheter for individuell beregning av avlingene. Vi mener det er svært uheldig at det brukes normavlinger for grovfôr, når det er så store avlingsvariasjoner.
- Vi foreslår et noe høyere tak og at enkelte kulturer tas ut av vekstgruppa for frukt og grønnsaker.

Vi vil videreføre prinsippet om at tilskudd til produksjonssvikt ikke er noen inntektsgarantiordning, men et tilskudd når avlingene blir langt lavere enn normalen pga klimabetingte skader. Vi så i 2018 at det var hensiktsmessig med en relativt enkel ordning, som gjør at utbetalingene kan komme raskt. Det betyr mye i år hvor avlingene svikter.

5 Klimaarbeidet i landbruket

Den 21. juni 2019 signerte Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og regjeringa en intensjonsavtale om å redusere klimagassutslipp og øke opptak av karbon fra jordbruket tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekv. for perioden 2021-2030. Avtalen omfatter klimatiltak som kan tilskrives jordbruksaktivitet innenfor sektorene jordbruk, transport, oppvarming av bygg og arealbruk (unntatt skog). Avtalen med myndighetene slår fast at jordbruket står fritt til selv å bestemme hvilke klimatiltak man ønsker å gjennomføre for å innfri forpliktelsen. I april 2020 vedtok representantskapet i Norges Bondelag Landbrukets klimaplan som viser hvordan næringa vil jobbe framover for å innfri klimaavtalen med regjeringa.

I planen skisseres åtte satsingsområder: 1. Utrulling av klimakalkulator og økt satsing på klimarådgiving 2. Mer klimavennlig og bærekraftig fôring, avl og friskere dyr 3. Fossilfri maskinpark 4. Fossilfri oppvarming 5. Bedre bruk av gjødsel og god agronomi 6. Bruk av husdyrgjødsel som råstoff i industrielle biogassanlegg 7. Jorda som karbonlager 8. Ny klimateknologi revolusjonerer landbruket

Oppfølging av Landbrukets klimaplan vil være en sentral oppgave i næringa og myndighetene framover. Regjeringa er i gang med å utrede et Bionova; en finansieringsmekanisme som skal bidra til finansiering av klimatiltak i jordbruket. Bionova skal finansieres utenfor jordbruksoppgjøret. Dette har Bondelaget jobbet for, siden behovet for økonomiske insentivordninger er store. Bondelaget mener Bionova først og fremst bør

finansiere klimatiltak som per i dag ikke mottar tilskudd over jordbruksoppgjøret, eksempelvis tilsetningsstoff i fôr og bruk av biokull.

I forberedelsene til jordbruksoppgjøret i 2022 vil det derfor være mest relevant å drøfte de satsingsområdene hvor det allerede eksisterer virkemidler for oppfølging i jordbruksavtalen. Vi går derfor nærmere inn på 6 av tiltaka i klimaplanen nedenfor. Eksempler på eksisterende tiltak er tilskudd til klimarådgivning, investeringstilskudd for utvidet lagerkapasitet for husdyrgjødsel, nytt spredeutstyr, drenering, bruk av fangvekster, økt bruk av bioenergi som flis og halm og levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg.

Klimaplanen

#1 Utrulling av klimakalkulator og klimarådgivning i landbruket

Landbrukets klimakalkulator er et verktøy for å dokumentere bondens klimaavtrykk og klimaarbeid på gårdsnivå. I Landbrukets klimaplan er det satt som mål at alle bønder skal ha gjennomført klimaberegning innen 2025 og fått tilbud om klimarådgivning.

Klimakalkulatoren for melk, korn, gris, potet og ammeku er nå lansert. De fleste andre produksjonene blir klar ila 2022. I jordbruksoppgjøret for 2021 ble det innført et tilskudd til klimarådgivning gjennom Regionale miljøtilskudd i jordbruket (RMP).

#3: Fossilfri maskinpark

Klimagassutslipp fra jordbrukets maskinpark stammer i all hovedsak fra bruk av traktoren. Forsøk viser at dagens maskinpark i jordbruket kan ta i bruk 100 prosent biodrivstoff uten driftsmessige eller tekniske konsekvenser, forutsatt at biodrivstoffet er av høy kvalitet. Elektrifisering kan gi betydelige utslippskutt, men det eksisterer i dag ingen elektriske eller hybride varianter av jordbruksmaskiner som kan erstatte den fossildrevne traktoren. Flere elektriske alternativer for traktoren er på veg inn på markedet, men hovedsakelig i det lettere segmentet. Selskapet New Holland har lansert en traktor drevet på biogass som er satt i serieproduksjon og skal testes ut i Norge i 2022. Bruk av biogass vil avhenge av ny infrastruktur og er mest aktuelt i områder i nærheten av biogassanlegg. Økt innslag av elektrifisering vil også føre til at flere arbeidsoppgaver som i dag utføres av traktorer blir erstattet av roboter i framtida.

#4: Fossilfri oppvarming

Klimagassutslipp fra fossil oppvarming i jordbruket stammer fra oppvarming av veksthus, kyllingfjøs, smågrisfjøs, bruk av dieselaggregat på setre og korntørker på gårdsbruk. Landbrukets klimaplan har som mål at all fossil oppvarming i landbruket skal fases ut innen 2030. Som en del av jordbruksavtalen bevilges investeringstilskudd til konvertering fra fossil til fornybar oppvarming gjennom «Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi i landbruket».

#5 Bedre bruk av gjødsel og god agronomi

God drenering og bedre utnyttelse av husdyrgjødsel og mineralgjødsel er god ressursbruk, og gir lavere klimagassutslipp. Godt drenert jord er en forutsetning for god jordhelse, høyt

avlingsnivå og god avlingskvalitet. Lavere vanninnhold i godt drenert jord reduserer dannelsen av lystgass. I Landbrukets klimaplan settes det mål om økt bruk av stripespreder, dekke på gjødsellager, utvida lagerkapasitet og økt drenering mot 2030. Dette er tiltak som krever betydelige investeringer. Jordbruksavtalen inneholder tilskudd for miljøvennlig spredning av gjødsel gjennom RMP, investeringstilskudd for utvida gjødsellager, investeringstilskudd for dekke på gjødselkum gjennom ordningen for Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og tilskudd til drenering og hydrotekniske tiltak gjennom SMIL-ordningen og et eget dreneringstilskudd.

#6: Bruk av husdyrgjødsel som råstoff i industrielle biogassanlegg

Ved å utnytte husdyrgjødsel til biogass reduserer man lagringstid av gjødsel og dermed utslipp av metan og lystgass fra gjødsellager. I tillegg fører biogassproduksjon med husdyrgjødsel til reduserte utslipp fordi det i biogassprosessen tas ut metan som blir omformet til biogent CO₂ når det konverteres til energi. Biogass kan erstatte fossile oppvarmingskilder og drivstoff for eksempel i tungtransporten. Det er satt et politisk mål om at 30% av husdyrgjødsel i Norge skal brukes til biogass, men i dag brukes kun om lag 1%. Dette dekkes i hovedsak av det industrielle biogassanlegget Greve Biogass.. Samtidig er det flere større biogass prosjekter på gang og flere vurderer å ta imot husdyrgjødsel.

#7: Jorda som karbonlager

Karbon i jord er en viktig del av det globale karbonkretsløpet. Tiltak som kan binde karbon i jorda er naturens egen CCS (Carbon Capture and Storage). NIBIO (2019) har pekt på bruk av fangvekster og biokull som to tiltak med størst effekt og gjennomførbarhet i Norge, basert på dagens tilgjengelige kunnskap. Bruk av fangvekster som raigras og kløver kan bidra til å ta karbon ut av atmosfæren og lagre det i plantebiomasse og i jorda ved at de sås på korn-, potet- eller grønnsaksarealer.

Biokull er forkullede rester av biomasse som halm og trevirke. Gjennom en pyrolyseringsprosess dannes det biokull som binder karbonet fra biomassen stabilt over lang tid. Samtidig har biokullet store porer som fungerer som en svamp i jorda ved at det holder på vann og næringsstoffer når det er mye av det i jorda, og slipper det langsomt ut igjen når jorda har behov for det. Det kan brukes i fôret til husdyr eller spres på jordet sammen med gjødsel.

6 Økologisk produksjon

Det er viktig å dekke opp etterspørselen etter økologiske varer vi har forutsetninger for å produsere i Norge. Økologisk produksjon er også viktig som bidrag til et mangfold av produkter til forbrukerne fra den norske bonden. Økologisk produksjon har en viktig plass i landbruket som pådriver for miljø og bærekraft i norsk landbruk. For å fylle denne funksjonen er det viktig at vi har en økologisk produksjon over hele landet.

Landbrukets ØKOLØFT er et samarbeidsprosjekt med aktører fra hele landbruket og hvor Norges Bondelag er en av partnerne. Vi ser at det fortsatt er behov for å fremme økologisk produksjon og vise hvilke fordeler denne produksjonsformen har også for norsk landbruk. Mange forbrukere velger å handle økologiske produkter gjennom alternative salgskanaler da det er lite utvalg i dagligvarehandelen. Dette gjelder både Bondens marked, Reko-ring, andelslandbruk og markedshager.

Siden 2019 har vi ikke hatt markedstall på salg av økologiske varer i dagligvarekjedene. Derfor har vi bare tall fra handelen selv, og alle de tre dagligvarekjeden melder at økologisk er den kategorien som vokser mest. Selv om markedet øker, er den økologiske produksjonen fortsatt liten, og vi har i mange år hatt en nedgang i både antall produsenter og areal som drives økologisk. Vi har de siste årene sett en utvikling av at flere produkter vi kan produsere økologisk selv i økende grad blir importert. Om vi ikke snur utviklingen og får et større varespekter vil en enda større andel av de solgte økologiske varene dekkes av import.

Det økologiske arealet i Norge utgjør i dag bare 4,6 % av jordbruksarealet og dette har gått ned siden 2011. Til sammenlikning så har Sverige 20,4 %, Finland 13,5 % og Danmark 10,9 % økologisk areal. I EU er det fastsatt mål om at 25 % av arealet skal være økologisk innen 2030. De er på god vei og en av strategiene er også økt eksport av økologiske varer. Begrunnelsen til EU er at økologisk landbruk nettopp er en spydspiss for resten av landbruket for en mer miljøvennlig og bærekraftig matproduksjon. For å klare å nå målene er det satt av betydelig penger både til forskning, utvikling og markedsføring.

7 Strategi fram mot forhandlingene og aksjonsberedskap

Norges Bondelags forhandlingsutvalg går alltid inn i jordbruksforhandlingene med mål om å kunne inngå en jordbruksavtale. Forhandlingsretten faglaga har er viktig for å ha innflytelse på vilkåra norske bønder skal produsere mat under. Denne forhandlingsretten gir rettigheter, men også plikter. Bryter vi jordbruksforhandlingene, er det staten og Stortinget som dikterer resultatet av oppgjøret og, minst like viktig, betingelsene i oppgjøret. Vi mister også en eventuell forhandlingsgevinst. Å bryte jordbruksforhandlingene er aldri en enkel beslutning å ta for Bondelaget. (Se kap. 1.5)

Vi har fått ei ny, landbruksvennlig regjering som har vedtatt en målsetting om å tette inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper. Dette er svært positivt og gir store

forhåpninger om et godt tilbud fra regjeringa i år. Samtidig er kostnadsveksten enorm og det er skyhøye forventningene blant medlemmene om at landbruket nå skal bli prioritert. Dette indikerer at det blir svært krevende jordbruksforhandlinger, også i år. Det blir en viktig oppgave framover for hele organisasjonen å sikre størst mulig støtte til bøndenes krav i jordbruksforhandlingene både blant sentrale politikere og samfunnet for øvrig.

Bondelaget skal ha gode aksjonsplaner i år også, som kan iverksettes om det blir brudd i jordbruksforhandlingene. Det skal synes og merkes at bøndene er forbanna og krever at Stortinget tar grep for å bidra til å tette inntektsgapet mot andre grupper.

Norges Bondelag serverer frokost foran Stortinget

7.1 Strategi fram mot forhandlingene

Norges Bondelag utarbeider hvert år en kommunikasjonsplan i forbindelse med jordbruksforhandlingene som behandles av styret. Planen har som mål å legge grunnlaget for best mulig resultat i selve forhandlingene gjennom å:

- Øke støtten til norsk matproduksjon og landbruk over hele landet generelt i samfunnet og blant folk flest
- Synliggjøre situasjonen i jordbruket på en troverdig måte og dermed øke forståelsen for jordbrukets krav
- Bygge politisk trøkk fra grasrota i partiene gjennom koordinert innsats i hele organisasjonen

De siste årene har en brukt virkemidler som frokost for politikere sentralt, i fylkene og lokalt, kampanjer på sosiale medier, mediasaker og- utspill om situasjonen i jordbruket og kunnskapsoppbygging i redaksjonene osv.

Lokallaga og fylkeslaga er Bondelagets viktigste hærførere for å spre kunnskap og forståelse, og skape politisk trykk rundt jordbruksforhandlingene. Slik blir det også denne våren. Vi oppfordrer derfor alle lokallag til å offentliggjøre sine innspill til jordbruksforhandlingene gjennom lokalavisa (redaksjonelt eller leserinnlegg), pleie kontakten med sentrale politikere gjennom våren og stille opp på sentrale kampanjer/aksjoner i lokalmiljøet og på sosiale medier.

7.2 Tidligere brukte aksjonsformer

Etter år 2000 har Norges Bondelag brutt jordbruksforhandlingene fem ganger: i 2012, 2014, 2017 og 2021. Bruddet i 2012 var med en rødgrønn flertallsregjering, i 2014 og 2017 med en blåblå mindretallsregjering og i 2021 med en mindretallsregjering under Erna Solberg og med KrF i Landbruks- og matdepartementet.

Aksjonene i 2012, 2014, og 2017 har hatt som mål å vise sårbarheten i matkjeden. Dette har vi gjort gjennom å blokkere anlegg og slik redusere forbrukernes tilgang til matvarer. Blokaden av sentrallagrene til Coop, Asko og Rema i 2017 var også en vellykka aksjon, og en av de tøffeste aksjonene Norges Bondelag har gjennomført på mange år. Under koronapandemien i 2021 ble en annen aksjonsform valgt – å mobilisere flest mulig bønder til å kjøre traktor langs veiene. Det var tusenvis av traktorer på vei, og vi hadde også elleve traktorer som kjørte fra alle deler av landet inn til Oslo. Aksjonene fikk stor oppmerksomhet, og svært mange møtte opp for å eskortere traktorkjørerene på veien til Oslo. Foran Stortinget hadde vi ikke anledning til å møte med mange mennesker på grunn av koronaen, men vi kompenserte med en nyvinning, en digital sending fra Eidsvolls plass som mange fulgte.

Aksjoner i lokal- og fylkeslag, politikerkontakt og utstrakt bruk av sosiale medier har også vært viktige elementer i aksjonene. Bruken av sosiale medier som påvirkningskanal mot opinion og politikere er en helt annen i dag enn i 2012.

7.3 Aksjonsplanlegging

Det skal utvikles aksjonsplaner på sentralt-, fylkes- og lokallagsnivå. At det aksjoneres i flest mulig av våre drøyt 500 lokallag, er avgjørende for hvor vellykka aksjonen blir totalt sett. Vi må planlegge for aksjoner som skal være synlige, gjerne med en humoristisk snert, og som ikke provoserer unødige. Vi har tradisjonelt avsluttet aksjonsperioden med et bondeopptog i Oslo og

Lokallaga er pålagt gjennom Norges Bondelags lover (§15) å ha en aksjonsberedskap. Er forhandlingsresultatet for dårlig bryter vi forhandlingene! Et brudd er kun effektivt om vi i etterkant gjennomfører kraftfulle aksjoner.

markering foran Stortinget. I mai 2022 er det virkelig grunn til å håpe på at koronapandemien er over, og at en slik markering eventuelt kan gjennomføres.

Lokallaga har mange muligheter til å lage synlige aksjoner. Vi har store arealer, traktorer, rundballer og redskaper. Det er flott å bruke kreativiteten for å være mest mulig synlige rundt om i Norge under eventuelle aksjoner. Lokalmediene er veldig viktige å ha med på laget, og å utnytte sosiale medier.

7.4 Aktuelle aksjonsformer i 2022?

Norges Bondelag skal ha gode aksjonsplaner, men disse er avhengig av oppslutning for å bli effektfulle. Vi vil gjerne ha innspill på hva dere anser som aktuelle aksjoner. Skal vi ha aksjoner med fare for å provosere forbrukere og folk flest, eller skal vi synliggjøre budskapet vårt på andre måter? Er det ønskelig med en stormarkering i Oslo med flest mulig deltakere dersom det blir brudd?

Del 2 av studieheftet- ulike produksjoner

8 Ku- og geitemelk

Målprisen for melk er økt lite de siste årene, men ble økt med 8 øre/liter ved siste jordbruksoppgjør. Som en del av inntektsløftet må økonomien i melkeproduksjonen styrkes. Å løfte økonomien i melkeproduksjonen utelukkende gjennom tilskudd, vil være svært krevende og kreve store tilskuddsøkninger. Pris må derfor være et vesentlig bidrag i inntektsløftet.

Tine har advart mot prisøkninger av hensyn til konkurransekraften for norsk melk i konkurransen importert ost, yoghurt og andre meierivarer. Melkeprisen stiger nå i Europa, og nylig økte Arla prisen med 31 øre/liter. Det gir styrket konkurransekraft for norsk melk.

Landbruksdirektoratets vedtak om ikke lenger å betale ut distribusjonstilskudd på 50 øre/liter til uavhengige aktører som produserer drikkemelk, vil også kunne øke konkurransekraften for norsk melk. På den andre sida har krona styrket seg med ca 5 prosent mot euro siste året.

Valutakursene svinger riktignok, men effekten av styrket krone er svekket konkurransekraft for den norske melka. Importen av ost har økt

markant også i 2021. Etter to år med høyt melkebehov som følge av effekter av koronapandemien, forventer markedsregulator Tine en reduksjon i etterspørselen etter kumelk i 2022. Nylig fastsatte Landbruksdepartementet forholdstallet til 0,99 for kumelk for 2022, ned 8 prosentpoeng fra 1,07. For geitemelk ble forholdstallet justert opp med 1 prosentpoeng til 0,95.

Det er mulig å legge om til prosenttoll for flere toll-linjer enn drikkemelk og faste oster. Dette vil gi bedre beskyttelse for fetaost, dessertoster, salatoster mm. Bondelaget vil ta opp spørsmålet om bedre importvern, men realistisk sett kan dette trolig gjennomføres først fra 2023 i forbindelse med Statsbudsjettet neste høst. Den tollfrie kvota på 8.400 tonn ost fra EU, er det neppe realistisk å få ned. For oster av typen Norvegia, Jarlsberg og Synnøve Gul, er det god tollbeskyttelse, og bør sann sett ikke være til hinder for prisøkning. Det samme gjelder drikkemelk, men det ligger en utfordring med nære substitutter i form av import av smakstilsatt melk. Spørsmålet er om vesentlig økt målpris vil kunne:

- Gi vesentlig mer import, særlig av ost, og dermed redusert norsk melkeproduksjon?
- Gi mindre forbruk av drikkemelk og ost, og dermed redusert norsk melkeproduksjon?

I kravet i fjor tok vi opp problemet med at økt kvalitet på melka innebærer at noteringsprisen må reduseres tilsvarende for ikke å overskride målpris. Landbruksdirektoratet vil til kommende oppgjør utrede endringer i dette systemet, f.eks. at målprisen knyttes opp til en fast basis for fett- og proteinprosent, og at tillegg/trekk utover denne basisen ikke inngår i målprisgrunnlaget.

8.1 Kvoteordningen

Regjeringserklæringen sier at kvotetaket skal settes ned mot 500.000 liter. De som har tilpasset seg dagens kvotetak, skal kunne beholde kvotene eller selge overskytende kvoter til staten til avtalt pris. Fram til 2014 var det reelle kvotetaket 750.000 liter gjennom samdriftsregelverket. Det ble da løftet til 900.000 liter. Ved fjorårets oppgjør krevde jordbruket et kvotetak på 600.000 liter. Redusert kvotetak var et av flere forslag som tiltak for å få ned kvoteprisene.

Regjeringa sier også de vil vurdere tiltak for å redusere kvotekostnadene og redusere andelen leiekvoter. I jordbrukets krav 2021 la vi fram flere punkter for å få til dette, blant annet 10 års varighet på kvoteleie, gjeninnføre særregler for samdrifter med avstandskrav og krav om minimum eierandel og sidestille skattemessig inntekter fra salg av kvote og kvoteleie. Tiltakspakka var et resultat av en omfattende høring i organisasjonen. Vi legger ikke opp til spesifikke spørsmål om dette tema i år, men det er selvsagt fullt mulig å spille inn ideer for å få ned kvotepriser og andelen leid kvote i fritekst.

Annet

Investeringsstøtte for omstilling fra båsfjøs til løsdrift, velferdsordninger og prioritering av bruksstørrelse er omtalt i del 1 kap 2.5.

9 Storfekjøtt

Tilbakemeldinger fra mange storfekjøttprodusenter og regnskapstall fra driftsgranskingene taler et tydelig språk om at økonomien i storfekjøttproduksjonen har vært svak lenge (se også del 1 kap 2.1 og figuren med referansebruka). Dette til tross for at tilskuddene til storfekjøttproduksjonen er økt en god del i de siste jordbruksoppgjørene, særlig i de høyere tilskuddssonene.

Tabellen viser at vi har flere målrettede tilskudd i storfekjøttproduksjonen. I fjor var det mange som snakket varmt om behovet for å etablere et nytt tilskudd, tilskudd til ku med kalv på beite.

Tilskuddet vil stimulere til at flere kyr går sammen med kalv på beite. I januar

2022 starter dyrevelferdsprogram for storfe. Hensikten er å måle og dokumentere dyrevelferden, og å sikre god dyrevelferd hos alle husdyr.

Endring tilskuddssatser 6 siste jordbruksoppgjør (inkl.tilleggsforh.)								
Og summert tilskuddsendringer for bruk med 40 ammekyr								
Kvalitetstilskudd O+ og bedre.	3,50 kr/kg							
Kvalitetstilskudd kl O	-1,50 kr/kg							
Husdyrtilskudd ammeku	410 Kr/ku							
Husdyrtilskudd storfe	18 kr/storfe							
Beitetilskudd	-33 kr/storfe							
Utmarksbeitetilskudd	436 kr/storfe							
Avløsning ferie og fritid	13600 kr/foretak							
Arealsoner	1	2	3	4	5A	5B	6	7
Driftstilskudd. Kr/foretak	32560	32560	32560	32560	79520	79520	79520	79520
Areal- og kulturlandsk.tilsk. Kr/da	-45	30	15	35	105	150	120	120
Distriktstilskudd kjøtt. Kr/kg	0	0	0,70	0	0,70	0,70	0,50	0,50
Tilskuddsøkning. Kr/bruk	86400	109200	114000	113400	197600	215600	210900	220500
Gjennomsnittlig økning pr år	14400	18200	19000	18900	32933	35933	35150	36750

Storfekjøttprisen fastsettes ikke lenger i jordbruksoppgjøret, men planlagt engrospris fastsettes av markedsregulator Nortura. Etter noen år med lav prisvekst, har Nortura det siste året løftet prisen med 4,50 kr/kg eller 7 prosent. Nortura sier at de nå balanserer på grensen av hva tollvernet gir rom for. Regjeringa har i regjeringserklæringen sagt at de vil sikre importvernet for norsk

Eksempel Tollvern på hele slakt

- Norsk pris: 6667 kr/kg
- Import: Ku 36 kr/kg. Okse 42 kr/kg
- Tollsats kronetoll: 32,28
- Import inkl. toll: 6874 kr/kg
- Beskyttelse: 2-7 kr/kg

- Alt. Prosenttoll: 344 %
- Import inkl. toll: 160186 kr/kg
- Beskyttelse: 94-112 kr/kg

jordbruk, blant anna gjennom valg mellom prosent- og kronetoll. Det ligger imidlertid ingen endring i Statsbudsjettet for 2022. Tollvernet kan derfor bli en utfordring for videre prisvekst, hvert fall på kort sikt. Norges Bondelag prioriterer høyt å få regjeringa/Stortinget til å endre tollvernet til prosenttoll for hele- og halve storfeslakt. Det vil gi økt handlingsrom for prisøkninger framover. En generell risiko med prisøkninger er at forbrukerne kan preferere andre produkter og at volumet påvirkes.

Selv om økonomien har vært svak, har antall ammekuprodusenter og antall ammekyr økt mye de siste årene. Foreløpig tall fra søkere om produksjonstilskudd viser en vekst på 6300 ammekyr fra oktober 2020 til oktober 2021. Siste prognose fra Nortura Totalmarked viser at vi nærmer oss markedsdekning for storfekjøtt med en liten underdekning på 700 tonn i 2022 når en tar hensyn til importkvotene. Dette er en ny situasjon etter mange år med underskudd.

10 Sau og lam

Godt salg og færre lam til slakt gjør at det har vært lite lam på reguleringslager gjennom årets slaktesesong. Det har heller ikke vært saueskrotter innom reguleringslager. Nortura observerer en salgsøkning på hele 15 prosent etter årets lammesesong. Dette kommer på toppen av fjorårets økning på 10 prosent. Dette viser at markedet fint har tålt prisoppgangen på 3 kr for lam og 9,35 kr for sau før årets slaktesesong. Endelig et positivt prisbidrag for økonomien i saueholdet!

Et marked i balanse gir også større muligheter for å kunne øke tilskuddene. Det er vanskelig å få gjennomslag for å øke tilskudd/styrke økonomien i produksjoner som har ubalanse i markedet. Økte tilskudd kan stimulere til ytterligere produksjonsøkning, og føre til at markedsregulator må prøve å dempe produksjonsviljen med å sette ned utbetalingsprisen enda lavere. I praksis veksler man da inn markedsinntekter med tilskudd for ei næring der tilskuddene i utgangspunktet utgjør en høy andel.

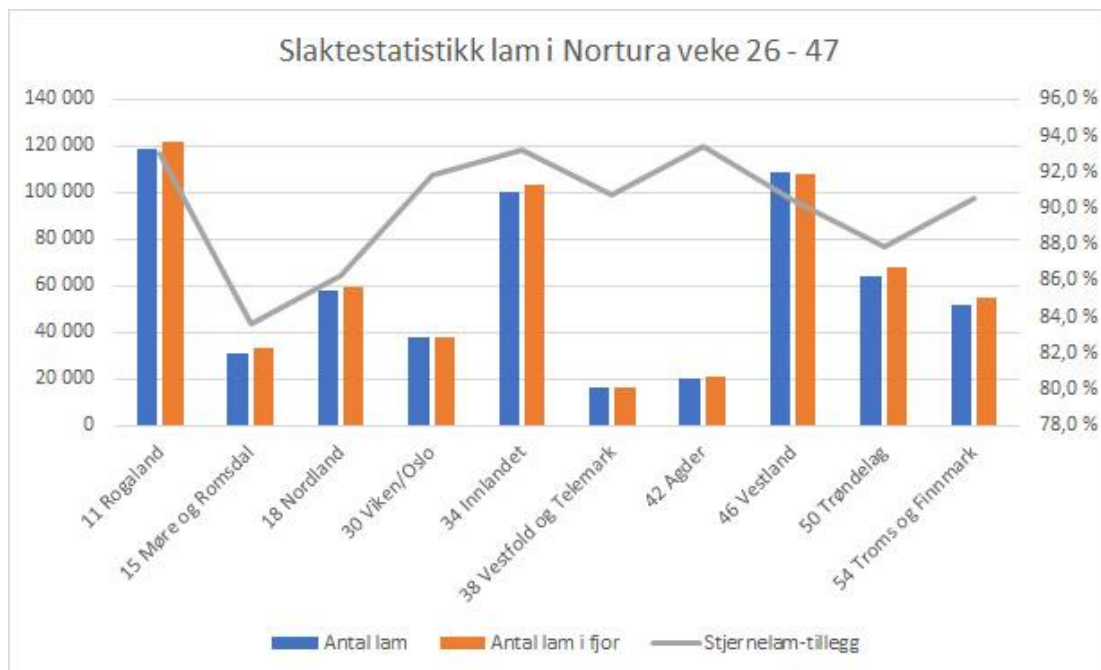
Sauenæringa er ei viktig næring for målet om landbruk over hele landet og god utnyttelse av beiteressursene. Ingen andre produksjoner kan skilte med flere produsenter. En rekke virkemidler over jordbruksavtalen er viktig for saueholdet:

- Husdyrtilskuddet
- Lammeslakttilskuddet
- Distriktstilskudd kjøtt
- Ulltilskudd
- Beitetilskudd generelt og utmark
- Velferdsordninger
- Fraktordninger
- Areal- og kulturlandskapstilskudd
- RMP tilskudd
- SMIL tilskudd

Det er ulikt i hvor stor grad tilskuddene er produksjonsdrivende. Men tilskuddene vil i sum bidra til bedre økonomi for næringa. Konsernstyret i Nortura fastsetter engrosprisen for sau og lam.

Til tross for det gode salget i høst, mener markedsregulator at markedsbalansen for sau og lam er skjør. Det prognoseres med et overskudd i 2022. Bakgrunnen er at man forventer at markedet «normaliseres» når pandemien er over og at grensehandelen tar seg opp igjen.

Figur 6 Slaktestatikken viser en liten nedgang i produksjonen i alle regioner. Kvaliteten på årets lam er god. Kilde: Nortura

Etter flere år med ubalanse i markedet og fallende priser til bonden som konsekvens vedtok årsmøtet i Bondelaget i 2020 å etablere et produsentråd for sau. Rådet skal tiltre når det er

overskudd i markedet og gi informasjon i mange kanaler med oppfordring til å tilpasse produksjonen til markedet og lagerstatus.

11 Svinekjøtt

I siste jordbruksoppgjør ble målprisen for svinekjøtt fjerna, og svinekjøtt flytta over i volummodellen på samme måte som storfekjøtt, sau/lam og egg. Dette ble gjort fordi Norge stanga i taket på støtterettigheter i WTO-avtalen, såkalt gul støtte. Målprisene regnes som slik støtte. Fra 1. juli 2021 er det Nortura, som fortsatt er markedsregulator, som fastsetter en planlagt gjennomsnittlig engrospris for et halvår om gangen. Prisen på svinekjøtt er altså ikke lenger en del av jordbruksforhandlingene. Endringen innebærer også at det ved overproduksjon er maksimalt 3.000 tonn med svinekjøtt som kan legges på reguleringslager i løpet av et år.

God markedsbalanse er veldig viktig for inntektsgrunnlaget til svineprodusentene. Salget av norsk svinekjøtt har økt betydelig under pandemien, men forventes tilbake til nivået før pandemien i 2022. Prognosen per november 2021 viser et overskudd av svinekjøtt på 1 800 tonn i 2022. Dette bør være håndterbart gjennom regulering av slaktevektene.

Svinemarkedet var i flere år preget av en kostbar overproduksjon. Svinenæringa har nå lyktes i å komme i balanse og lønnsomheten er forbedret. Til sammen har prisen til bonde økt med 3,07 kr pr kg i 2020 og 2021. Nortura har vedtatt å øke engrosprisen for svinekjøtt i første halvår av 2022 med 1,00 krone per kilo, til kr. 36,50 per kilo.

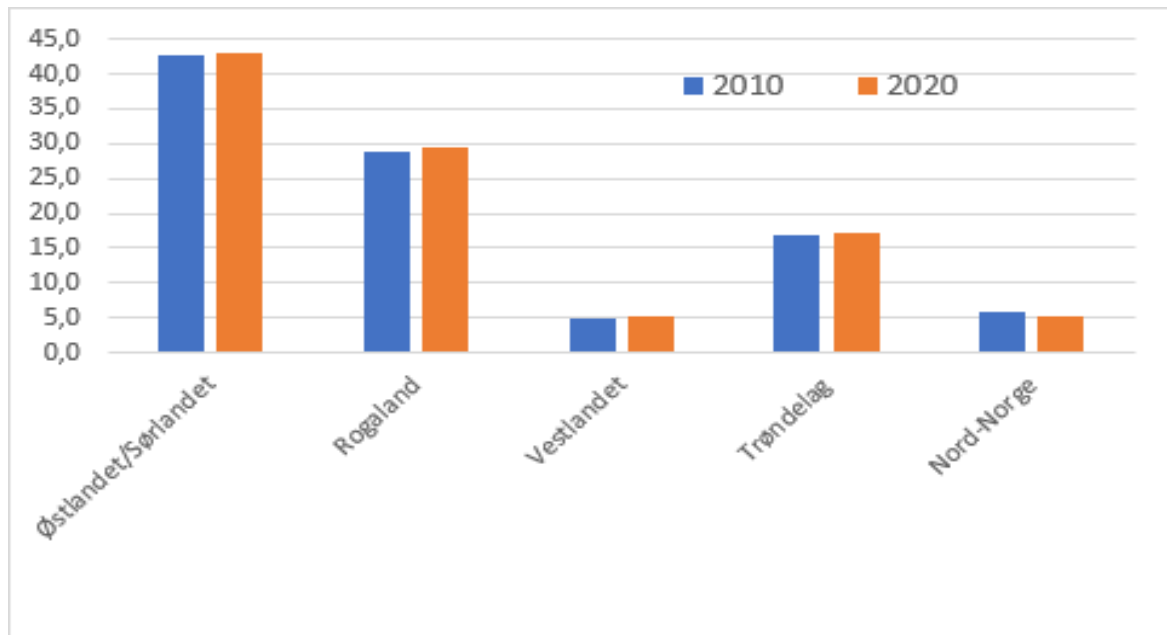
Svinenæringa har stort søkelys på dyrevelferd, og har innført Dyrevelferdsprogram. Vi ser en positiv utvikling, og bl.a har forekomst av halesår på gris gått ned. Dyrevelferdsarbeidet er viktig for å bevare norsk landbruks omdømme, og tilliten forbrukerne må ha til norsk svinekjøtt. Et titalls svineprodusenter har opplevd innbrudd på gården av dyrevernsaktivister som har filmet og tatt bilder, bl.a som oppfølging av Brennpunkt-filmen fra 2019. Bondelaget prioriterer høyt arbeidet med dyrevelferd og oppfølging av medlemmer som har hatt innbrudd og har levert felles anmeldelse.

Kraftfôr til svin har en høy andel norsk korn, og prisen ble ikke påvirket av pandemien i samme grad som for andre dyreslag, fordi vi har målpriser på norsk korn. Høy norskandel jevner ut prisvariasjonene, og prisen har ligget relativt jevnt de siste tre årene. De 3 siste jordbruksoppgjørene er prisnedskrivningstilskuddet til norsk korn i kraftfôret økt med 28,5 øre/kg. Det dekker opp for over 80 % av kornprisøkningen. Samtidig opplever også svineprodusentene kostnadsøkninger på andre innsatsfaktorer, f.eks. strøm.

Selv om det ikke lenger er målpris, er det mange virkemidler i jordbruksoppjøret som vil påvirke økonomien i svineholdet:

- Prisnedskrivningstilskudd (kornpris og følgelig kraftfôrpris)
- Husdyrtilskudd
- Velferdsordningene
- Distriktstilskudd kjøtt
- Frakttilskudd (kraftfôr og slakt)
- Investeringsstøtte (føringer, prioriteringer (svin har i liten grad blitt prioritert))

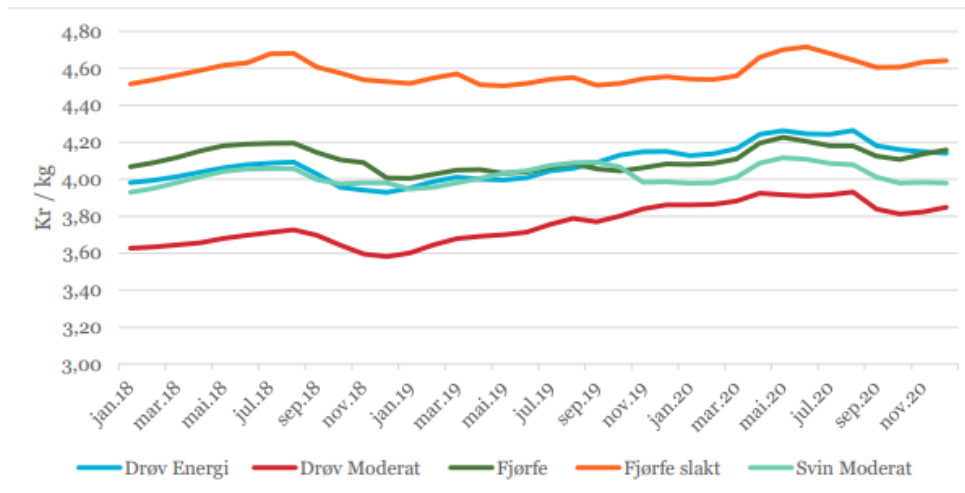

Figur 7 Produksjonsandeler svinekjøtt for ulike regioner. 2010 og 2020. Det er små endringer i produksjonsandeler

12 Egg og fjørfekjøtt

Bønder som produserer egg og hvitt kjøtt, henter det aller meste av inntektene sine i markedet. Det fastsettes ikke priser for egg og fjørfekjøtt i jordbruksoppjøret. For egg er Nortura markedsregulator og fastsetter en planlagt engrospris for hvert halvår. For fjørfekjøtt er det ingen markedsordninger. God markedsbalanse er derfor veldig viktig for inntektsgrunnet. Det er også virkemidler i jordbruksoppjøret som påvirker økonomien:

- Prisnedskrivningstilskudd (kornpris og følgelig kraftfôrpris)
- Husdyrtilskudd (verpehøns, men ikke kylling)
- Velferdsordningene
- Distriktstilskudd egg
- Frakttilskudd (egg, kraftfôr)
- Investeringsstøtte (føringer, prioriteringer (egg og fjørfekjøtt har vært lavt prioritert))

Figur 8 Prisutvikling kraftfôr. Kilde Landbruksdirektoratet

Kraftfôr er en stor utgiftspost i produksjonen av egg og fjørfekjøtt. Prisene på kraftfôr til fjørfe økte fra 2019 til 2020. De tre siste jordbruksoppgjørene er prisnedskrivningstilskuddet til norsk korn i kraftfôret økt med 28,5 øre/kg. Det dekker opp for over 80 % av kornprisøkningen. Prisen på importert råvare blir også påvirket av endringer i jordbruksoppgjøret, fordi tollsatsen settes lik forskjellen i importpris og norsk pris. I 2020 var det større svingninger i kraftfôrprisen fordi Covid 19 påvirket både valutakurs, logistikkostnader og internasjonale råvarepriser. Det var størst prisøkninger for proteinråvarene, så også de norske prisene for kraftfôrtyper med høyere proteininnhold steg mest.

Egg-, fjørfe- og svineprodusenter har fått merke hvilken risiko viltlevende arter utgjør for husdyrproduksjonen. Denne situasjonen følges tett i Bondelaget. Både fugleinfluenza, afrikansk svinepest og salmonella er smitte vi ikke vil ha inn i husdyrproduksjonen og hvor produsentene og deres forebyggende tiltak er avgjørende. Matloven og forskrift om erstatning etter offentlige pålegg gir bonden rett til erstatning når sykdom eller smittestoff er av en så alvorlig art at Mattilsynet pålegger avliving av dyr, eller dyra dør før pålegg er gitt. Kostnader til sanering dekkes etter søknad og framlegg av dokumentasjon. Dyra erstattes etter fastsatte satser. Satsene ble sist revidert i 2014 og er nå til utredning av NIBIO. Det blir høring på satsene når forslaget foreligger. Satsene for fjørfe vil få tilbakevirkende kraft og gjelde for fjørfebesetninger omfattet av utbruddet av fugleinfluenza i Rogaland høsten 2021.

12.1 Egg

Markedskravene til egg fra frittgående høns har ført til en betydelig omstilling i produksjonen, og utfasing av miljøbur. Det ble bygd og investert tungt i mange nye hus i årene fram mot 2012, og overgang til frittgående høner innebærer fortsatt en stor og kostbar omstilling for mange eggprodusenter. Høsten 2021 kom 96 % av eggene i Nortura fra frittgående høner. I dag er prisen på egg fra frittgående høner 2,70 kr pr kg høyere enn fra egg i miljøbur.

Det har i lengre tid vært overkapasitet og store reguleringskostnader i eggproduksjonen. Overskuddet har vært håndtert med førtidsslakting, men det er bekymring for at nyetableringer skaper ubalanse i markedet. Prognosene framover viser at det kan være noe rom for økning i eggproduksjonen fram mot 2026 og Nortura har økt planlagt gjennomsnittlig engrospris til 21,20 kr pr kg for første halvår 2022, en økning på 50 øre per kg.

Husdyrtilskuddet for verpehøns gis fra 2022 opp til konsesjonsgrensa på 7.500 høns, da de aller fleste eggprodusenter ligger der.

12.2 Fjørfekjøtt

Nordmenn spiser stadig mer kylling, og fjørfekjøtt utgjør ca. 22 % av det totale kjøttforbruket. Både produksjonen og etterspørselen er høy, og alle produserer nå med fulle innsett og maks antall innsett. Det er tre store slakteaktører: Nortura, Den Stolte Hane og Norsk Kylling. Bøndene produserer på kontrakt til disse. For fjørfekjøtt fastsettes det ingen priser i jordbruksavtalen og det er ingen markedsregulator. Norges Bondelag tok initiativ til å etablere et dialogforum for kylling der representanter fra produsentlagene kan møtes. Dialogforumet har sin juridiske berettigelse i *Forskrift om samarbeid om produksjon og omsetning av visse hagebruks-, gartneri- og fjørfekjøttprodukter mv.* (Forskrift om hagebruks- og fjørfekjøttprodukter). All aktivitet i dialogforumet må skje innenfor de rammene som denne forskriften setter. Målet å styrke kyllingprodusentenes posisjon i verdikjeden.

12.2.1 Fraktordning for kylling og manglende gjennomslag

Til tross for at industristrukturen for kylling har endra seg har vi dessverre ikke fått gjennomslag for å innføre en fraktordning på kylling etter modell av fraktordningen for slakt. Hensikten med en fraktordning er å redusere kostnadene for de som har lange avstander til slakteriet, og at eksisterende kyllinghus kan brukes uten at det får for store fraktkostnader for produsenten.

Det har pågått en diskusjon om kyllinghybrider i norsk fjørfeproduksjon. Diskusjonen springer ut fra dyrevelferdsaspektet, og likner sånn sett på diskusjonen rundt burhøns/miljøbur for verpehøner. Hybriddiskusjonen er et eksempel på hvordan eierskap og vertikal integrering reduserer muligheten for fellesskapsløsninger og felles standarder for hva som er god norsk total kvalitet. Norges Bondelag holder fast ved

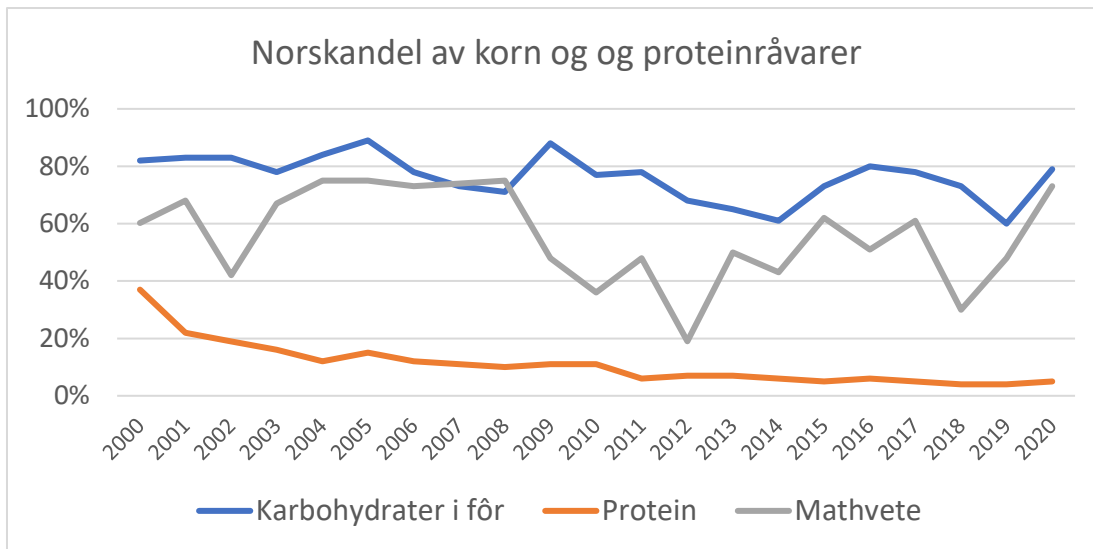
det generiske dyrevelferdsarbeidet også for kylling gjennom bl.a. dyrevelferdsprogram og dialogforum kylling, og understreker bonden som viktigste faktor for god dyrevelferd. Generisk dyrevelferdsarbeid forebygger privatisering av dyrevelferdsbegrepet, undergraving av KSL og konkurranse på enkelparametere innen dyrevelferd. Samtidig bygger generisk dyrevelferdsarbeid opp under det mentale felles grensevernet for norsk, animalsk produksjon.

13 Korn og kraftfôr

For korn- og proteinråvarer er det rom for å øke norsk produksjon. Vi importerer i dag både karbohydratråvarer, proteinråvarer og matkorn. Markedet for korn er styrt av råvareforbruket til kraftfôr og hva som etterspørres der. Vi har i stor grad basert oss på å optimalisere kraftfôret med importerte råvarer. Dersom vi skal importere mindre, vil det bli behov for å tilpasse kornproduksjonen til etterspørselen i markedet. Korn er en viktig ressurs for å nå målet om økt sjølforsyning. Over halvparten av kraftfôret går i dag til drøvtyggere, mens det resterende volumet fordeler seg i hovedsak på fjørfefôr og svin.

Utfordringen med å «optimalisere» kornproduksjonen er at den i stor grad er styrt av vær og vind. Avling og kvalitet vil påvirkes av det. Utviklingen bør derfor ses over tid. Vi importerer også en del matkorn, særlig hvete. Hvor stor importandelen er, varierer med kvaliteten på det norske kornet.

Partnerskap for matkorn og planteprotein, som ble stifta i august i år, har en visjon om å øke bruken av norsk korn i matproduksjonen til 90 prosent i 2030. Dette vil stille større krav både til dyrkinga og bruken av kornet. Så godt som alle relevante aktører, fra bonde, kornkjøpere, møller, bakeri og til dagligvare er med i dette arbeidet. Satsinga er positiv, men matkornet utgjør i dag kun ca 20 prosent av det totale kornvolumet.

Figur 9 Vi har markedsmuligheter for korn. Norskandelen av protein har sunket og det skyldes bruk av med proteinråvarer fra fiskemel tidligere. Norskandelen på mathvete svinger mye avhengig av været.

13.1 Prisnedskrivningstilskudd

For å opprettholde hovedtrekkene i produksjonsfordelingen i landbruket, og å oppnå en rasjonell kornhandtering og kornstrøm, skal mest mulig korn kanaliseres gjennom markedetsordningen. For å oppnå dette, og for at det skal være mulig for myndighetene å regulere prisnivået på korn til kraftfôr- og matmelproduksjon, skrives kornprisen ned med et avtalefestet prisnedskrivningstilskudd til kornhandler som kjøper korn fra produsent. Målprisen på mathvete er noe høyere enn prisen på fôrkorn det er derfor et eget prisnedskrivningstilskudd til matkorn. Dette øker konkurransekraften til norsk matmel og reduserer råvareprisen for industrien som bruker norsk mel og konkurrerer med import.

Prisnedskrivningstilskuddet reduserer prisen fra kornhandler til industri ved kjøp av norsk vare. Dette reduserer kraftfôrprisen. Siden tollsatsene for kvoteimport fastsettes med utgangspunkt i differansen mellom denne reduserte prisen og verdensmarkedets priser, bidrar prisnedskrivningstilskuddet også til at kostnaden ved import av korn reduseres. På grunn av høye kornpriser på verdensmarkedet er det ikke toll på kornråvarer vi importerer til kraftfôr pr desember 2021. Foreløpig har vi ikke sett at verdensmarkedsprisene er over de norske målprisene, men prisen

på verdensmarkedet ligger høyere enn målprisene fratrukket prisnedskrivningstilskuddet. Vi bruker nå 1,08 milliarder kroner over jordbruksavtalen til å skrive ned prisen på korn. Kraftfôr er det den største utgiftsposten i norsk jordbruk.

13.2 Virkemidler for å styrke kornproduksjonen?

Tilgangen på korn avgjøres av hvor stort kornareal vi har og avlingen pr dekar. De foreløpige tallene for søknad om produksjonstilskudd viser en økning i kornarealet på nær 30 000 dekar det siste året. Kornprodusentene vil kommende sesong oppleve en sterk prisvekst på mineralgjødsel. Rekordhøye priser på naturgass har resultert i at Yara og andre produsenter av mineralgjødsel har satt opp prisene kraftig de siste månedene. Det vil mest sannsynlig være store prisforskjeller for en produsent som har kjøpt inn gjødsel tidlig og for en som kjøper nærmere vekstsesongen.

Ifølge referansebrukene er det stor variasjon i vederlaget pr årsverk mellom store og små kornbruk. Store kornbruk har lavere kostnader pr dekar og et langt lavere arbeidsforbruk. I dag er det ingen virkemidler i kornproduksjonen som gir mer tilskudd til mindre kornbruk. Kornprodusentene får i dag kulturlandskapstilskudd og arealtilskudd. Arealtilskuddet er differensiert etter hvor i landet man holder til. Det må også vurderes om det skal innføres differensiert arealtilskudd om man har store arealer med korn eller om det skal være et tak for hvor stort areal man får tilskudd for.

	234 dekar	865 dekar
Arbeidstimer pr dekar	2,01	1,10
Inntekter pr dekar	2121 kr	2100 kr
Kostnader pr dekar	1930 kr	1792 kr

Figur 10 Arbeidsforbruk, inntekter og kostnader pr dekar for stort og lite referansebruk for korn i 2021

13.3 Stort behov for mer økologisk korn

Det er stor etterspørsel etter norsk økologisk matkorn og ikke minst kraftfôr. Norsk produksjon av råvarer til økologisk kraftfôrproduksjon dekker kun ca. 30 % av totalt råvarebehov og 55-60% av kornråvare.

Redusert produksjon av økologisk korn henger sammen med den generelle utviklingen av det økologiske arealet. Det økologiske kornarealet hadde en topp på nærmere 80 000 dekar i 2011, men var i 2020 på 65 000 dekar.

Det fastsettes ikke målpriser for økologisk korn. Det er opp til kornkjøperne å fastsette tillegg for økologisk korn. Pristillegget for økokorn er på ca 1,50 kr pr kg for bygg og hvete, mens det er noe lavere for havre. I jordbruksoppgjøret forhandler vi imidlertid om prisnedskrivningstilskuddet på økologisk korn. Dette skal skrive ned prisen på råvaren som går inn i kraftfôr. I tillegg forhandler vi om arealtilskuddet.

14 Grønnsaker, frukt, bær og potet

Etterspørselen etter produkter innenfor grøntsektoren er økende. Det er viktig at vi kan dekke økt etterspørsel med norske produkter. Samtidig er det en uttrykt målsetting fra Regjeringen og næringa om å øke norskandelen og sjølforsyninga. Her utgjør grøntnæringa en avgjørende del.

Grøntsektoren (med grøntsektoren menes grønnsaker, frukt, bær, poteter og blomster) har også i sesongen 2021 stått overfor store utfordringer pga. Covid-19. Utfordringene har spesielt vært knyttet til tilgang på utenlandsk arbeidskraft. Disse utfordringene er vedvarende. Bondelaget har i samarbeid med andre utarbeidet og avholdt arbeidsgiverkurs for grøntnæringa gjennom 2021 og fortsetter inn i 2022.

I Hurdalsplattformen heter det:

«Lage ein plan for anstendige løns- og arbeidsvilkår for tilsette i jordbruket og grøntsektoren saman med fagлага og partane i arbeidslivet, med mål om å gjere næringa meir attraktiv for norske arbeidstakarar»

14.1 Videre grøntsatsing

Ved jordbruksoppgjøret 2019 ble det etablert et rådgivende utvalg bestående av representanter fra verdikjeden, avtalepartene og virkemiddelapparatet. Utvalget la fram rapporten «Grøntsektoren mot 2035» som grunnlag for jordbruksforhandlingene 2020. Rapporten ble fulgt opp i jordbruksoppgjøret 2020 med bla øremerkede investeringsmidler innenfor IBU. I 2021 var øremerkninga fjernet i tilbudet fra staten, og med bruddet var det dette som blei lagt til grunn for Stortingets behandling og vedtak.

14.2 Målpriser

Målprisene for poteter og 10 grønnsaksslag og epler blir vedtatt i de årlige jordbruksforhandlingene og gjelder fra 1. juli samme år. I 2021 ble målprisene for grønnsaker og frukt økt med 2,8 prosent og for poteter med 16 øre/kg.

Mulighetene til å ta ut priser er avhengig av markeds- og produksjonssituasjonen og konkurransen med importert vare. Dette gjelder også varer uten målpris og for eksempel industripoteter. For en del av disse varene er importvernet ikke solid, og overgang til prosenttoll bør vurderes for å styrke tollvernet.

14.3 Tak på tilskudd

Regjeringa har sagt at de vil innføre tak på tilskudd i alle produksjoner.

Til fjorårets forhandlinger krevde jordbruket å innføre trappetrinn og/eller tak for antall dekar pr foretak som kan få arealtilskudd. Det fins og andre løsninger som for eksempel en begrensning på hvor mye arealtilskudd hvert foretak kan få, slik taket for utbetaling av husdyrtilskudd fungerer.

Det kan også bli en diskusjon knytta til om det skal være tak på distriktstilskuddet for frukt, bær og grønnsaker.

14.4 Avlingsskadeordningen

Avlingsskadeordning, som nå heter tilskudd til produksjonssvikt, er omtalt i kap. 5. Denne går nå igjennom av en arbeidsgruppe som skal vurdere dagens ordning og komme med forslag til eventuelle endringer. Arbeidet sluttføres ikke før i januar, og vil derfor bli sendt ut i etterkant av studieopplegget for innspill fra fylkeslaga.

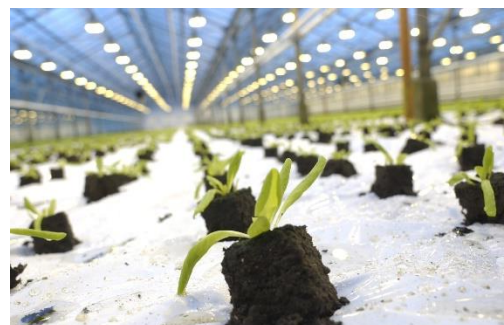
14.5 Investeringer

Som en oppfølging av grøntrapporten ble det ved jordbruksforhandlingene 2020 øremerket 120 mill. kroner av investeringsmidlene som en nasjonal ordning. Denne øremerkinga ble fjernet i 2021.

Det er en vurdering av hva det skal kunne gis investeringstilskudd til. I dag er det til faste installasjoner. Skal man få til det grønne skifte og økt produksjon innenfor grøntsektoren bør en se nærmere på dette kriteriet. Det kan for eksempel være aktuelt å gi investeringstilskudd til innkjøp av robot i planteproduksjonen.

14.6 Energi

I løpet av året har vi hatt en voldsom økning i prisene på elektrisk kraft. Det har spesielt rammet veksthusnæringa. Vi jobber mot regjeringa for å få på plass ordninger som kan avhjelpe situasjonen, og det er også omtalt spesifikt i sluttprotokollen fra tilleggsforhandlingene at partene vil særskilt vurdere kostnadsveksten for elektrisk kraft i 2021/2022.

NORGES
BONDELAG

Norges Bondelag, Postboks 9354 Grønland, 0135 Oslo

Tlf.: 22 05 45 00

bondelaget@bondelaget.no

bondelaget.no